गुरुदेव रामचन्द्र दत्तात्रेय रानडे

जन्म
दि. ३-७-१८८६

निर्वाणम्
दि. ६-६-१९५७

श्रीमद्गुरु भाऊसाहेब उमदीकर महाराजानां समाधिः

उमदीकर महाराजानां सच्छिष्याः

श्री अम्बू महाराजाः

डॉ. रामभाऊ रानडे

श्रीसद्गुरु भाऊसाहेब उमदीकर महाराजाः

श्रीचरणयोरर्पितम्

यत्कृपाभूत् कृपया पूर्णं गुरुदेवकथामृतम् ।
तस्मै श्रीउमदीशाय भक्त्याहं तत्समर्पये ॥

वा. म्यं. आरटे

मयैतत् पठितं सर्वं पावनं चरितं शुभम् ।
लिखितं भाउरावेण भक्तश्रेष्ठेन धीमता ॥ १ ॥
देववाण्यां कृतस्तेन प्रयत्नो लेखनस्य यः ।
तदर्थं लेखकायाहं धन्यवादान् समर्पये ॥ २ ॥
गुरुदेवाख्यानमेतद् वैशिष्ट्येन विराजते ।
ज्ञानविज्ञानयोर्जातो यस्मिन् मधुरसङ्गमः ॥ ३ ॥
अध्यात्मविद्या विद्यानामिति प्राह जगद्गुरुः ।
विभूतियोगे गीतासु भगवानर्जुनं प्रति ॥ ४ ॥
तस्याः समुज्ज्वलं रूपं गुरुदेवेन दर्शितम् ।
ग्रन्थेषु संप्रदायस्य नियमेषु च मुख्यतः ॥ ५ ॥
तेषां परिचयं कर्तुं साधकस्योपकारकम् ।
प्रयासस्तु ग्रन्थकर्त्रा गुरुदेवस्य वर्णनम् ॥ ६ ॥
इदं यत्तु समीचीनं साधकाध्यात्मदर्शनम् ।
जिज्ञासुभिः साधकैश्च पठनीयं पुनः पुनः ॥ ७ ॥

बम्हेरपुर
ता. २६।७।६७

मा. श्री. अणे

स्वागतम्

इदं 'श्रीगुरुदेवकथामृतम्' गुरुदेव रामचन्द्र दत्तात्रेय रानडे-महात्मनां देववाण्यां लिखितं पद्यात्मकं लघु चरितम्। तदद्य पाठकेभ्यो दातुं महान् आनन्दः संजातो मे मनसि।

गुरुदेवरानडेमहाभागाः अर्वाचीनानामात्मदर्शिनामेके वरिष्ठाः शाब्दे परे च निष्णातास्तत्त्वविदां वरा इति सर्वेषां ज्ञातमेव। तत्रभवतां चरितं महाराष्ट्रीकन्नडहिन्दीप्रभृतिदेश्यभाषासु तथा-इंग्लभाषायामपि लिखितं भवति। देववाण्यामपि तत्रमहोदयानां चरितं न केवलं समुचितं किन्त्वश्यमेवेति मत्वा तदर्थं ममायं नम्रः प्रयत्नः। कतमांशेन सः सफलीभूत इत्येतन्निर्णये पाठका एव प्रमाणम्।

अस्य चरितस्य हस्तलिखितं परमपूज्यैर्लोकनाथकैर्माधव श्रीहरि तथा बापूजी अणेमहोदयैर्बहुकृपया पठित्वा सप्तदलोकात्मिका लघु-प्रशस्तिः वर्षचतुष्टयात् प्रागेव जमशेटपुरात् मह्यं प्रेषितासीत्। स्वाध्यस्येऽस्य चरितस्य प्रकाशनं भवतु इति तत्रभवतां मनीषा-सीत्। किंतु मम दुर्भाग्येन सा न सफलीभूता। अनपेक्षितमेव तेषां शोचनीयं निधनं जातम्। अधुना श्रद्धाञ्जलिरूपेण तत्रभवतां चरणेभ्यः मम धन्यवादान् अर्पयितुं यद्दुःखदः समय उपस्थितः। तत्रभवतां पुण्यात्मनां लघुप्रशस्तिराशीर्वादात्मिकैवेति विचिन्त्य नतमस्तकोऽस्मि।

इदं चरितं पठित्वा मम मातुलात्मजैर्विद्वद्वर्यैः प्राध्यापकैः न. ग. दामलेमहाभागैर्यद् रहस्योद्घाटि प्रास्ताविकं लिखितं तेनाह-मतीव धन्योऽस्मि। तथा पत्रश्री कारखानीसैरस्य चरितस्य लेखने यद् प्रोत्साहनं दत्तं तथा मार्गदर्शनं च कृतं तेनाप्यहमतीवोपकृतोऽ-स्मि। तथैव मम भ्रातृतुल्यैः शंकरराव आगाशेमहोदयैरात्मीयभावेन यदामूलाग्रं साहाय्यं कृतं तेनाप्यहं प्रभूतमुपकृतोऽस्मि। जम्बुखिण्डी-निवासिभित्तात्यासाहेब जोशीमहाशयैरपि हस्तलिखितं सावधानं

साग्रं पठित्वा बहुविधं साहाय्यं कृतमित्येवं तेभ्योऽपि मम धन्यवादान्नर्पये। तिलकविद्यापीठस्य मुद्रणालयस्याधिकारिभिर्मम सन्मित्रैः पटवर्धनमहाशयैरप्यस्य चरितस्य मुद्रणं शीघ्रं तथा समीचीनं कृतमित्येवं हृत्पूर्वकं तेभ्योऽपि मम धन्यवादान् समर्पये।

जम्बुखिण्ड्यां संस्थितस्य श्रीगुरुदेव रानडे परमार्थमन्दिरस्य प्रमुखैस्तत्संस्थाद्वारा अस्य चरितस्य प्रकाशनकृतेऽनुमतिर्दत्तेत्य-र्थमपि तेषामहमतीवोपकृतोऽस्मि।

अस्मिन् चरिते ये के च भाषाप्रमादा वान्ये दोषाः पाठकानां दृष्टिपथमायान्ति ते लेखकस्याज्ञानादनवधानाद्वा संजाता इति मत्वा तैस्ते कृपया क्षन्तव्यास्तथा चायं मे नम्रः प्रयत्नः तैरुदारमनसोत्ते-जितव्य इति मे हृत्पूर्वकाभ्यर्थना।

अक्षय्यतृतीया, शके १८८३.
दिनांक २७ एप्रिल, १९७१.
मातृच्छाया,
जम्बुखिण्डी.

पाठकानां कृपेच्छुः
वामनशर्मा

FOREWORD

I am glad to write this Foreword, because it gives me an opportunity to pay my humble tribute to the memory of my revered uncle, Gurudev Ranade, and also to congratulate the author on his fine performance.

With the completion of the work of writing श्रीगुरुदेव-कथामृतम्, though at times it was interrupted by unforeseen difficulties, the long cherished desire of Shri W. T. Apte has been fulfilled. It has all along been a labour of love and devotion, which I rejoice to find, has blossomed into a beautiful poem in Sanskrit This poem, written in a simple and elegant style, gives a faithful account of important features of the life and teaching of his revered Master, Gurudev Ranade, and of his spiritual ancestry. The poem is dedicated to the great saint of Umadi, who had initiated him into spiritual life It is being published on behalf of गुरुदेव रानडे परमार्थ मंदिर, Jamkhandi, Dist Bijapur

As Shri Apte had to condense his material into about 900 verses, he could select only a few events in Gurudev Ranade's external life and a few essential elements of his spiritual philosophy. The selection has been judiciously made by the author and his description will be read with great interest and benefit.

It may not be possible to shut one's eyes to the human element in the life of a God-man, but it is necessary to look at it in proper perspective and try to understand it in a humble spirit. In religion, the essential and the adventitious elements are often mixed up and what lies at the centre and what moves on the periphery are often confused It, therefore, becomes necessry to discriminate between them and to recognise the intrinsic worth of the former without impatiently discarding the latter as worthless. In

the integral view of religion, the personal and the institutional, the contemplative and the activistic aspects are reconciled and justice is done to the claims of intuition and reason. It is desirable to keep this in mind while writing about what the saints teach by precept and example.

The names Rambhau, Professor R. D. Ranade and Gurudev Ranade are indicative of the important stages in his progressive spiritual life of three score and ten. Their significance may be understood with reference to such terms as faith, knowledge and experience. By faith is meant religious faith, by knowledge, philosophical knowledge and by experience, mystical experience. The initial provisional faith is subjected to rational criticism and justified in its essence by philosophical knowledge; and *along with knowledge it is finally transformed into* mystical experience, which is self-luminous, ineffable and joyful.

Born with a golden rosary of faith, as it were, in his hand, Rambhau had the good fortune of receiving benediction from the saint of Umadi in 1901 when he was only fifteen. That was an auspicious occasion which marked his *'second birth'. For him life was not a bed of roses Off* and on he had to suffer from the blows of misfortune. But fortified by faith, he could meet many hardships and calamities, physical, domestic, etc , without being seriously disturbed. In the process of meeting them over a period of years, his faith grew in intensity and became more and more radiant and re-assuring His faith was not an echo of some one else's faith but his own, discriminating and dynamic. It was informed and supported by his close and critical study of philosophical thought, Indian and Western. The study was carried on for several years by him as Professor R. D. Ranade, while engaged in teaching philosophy, especially

in the Fergusson College, Poona, and Allahabad University for more than twenty-five years

According to Professor Ranade, philosophy is not only a way of thought but also a way of life. It studies life as a whole, not as divided into water-tight compartments. Its approach is synthetical and valuational rather than analytical and descriptive. His philosophy is a philosophy of spirit. It is centred in God. Philosophical knowledge serves the interest of spiritual life by strengthening the sense of moral obligation and urging the importance of cultivating virtues and weeding out vices, virtues like self-control, charity and compassion and vices like lust, anger and greed, for example.

For leading a well-disciplined moral life, it is necessary to imbibe the spirit of 'detachment', which, it is well to remember, must be enlightened by 'discrimination' and linked up with attachment or 'devotion' to God. Faith, knowledge and morality, though distinguishable, are not to be treated as quite disparate or discontinuous. They are inter-related, they may even over-lap. They together constitute an excellent preparation for spiritual life. With their help an aspirant may be able to take to the right path, to reach the outskirts of the temple of God and even to touch its threshold. But for crossing the threshold and entering the temple something else is required and that is spiritual Sādhana, which as Professor Ranade urges, is devout meditation on the Name of God, as imparted by a God-realised Teacher.

In order to avert the possibility of being pushed back and to facilitate the movement forward to the inmost sanctuary, the aspirant is exhorted to continue without a break his meditation on the Name of God in silence and solitude, occasionally taking advantage of the company

of the Sādhakas To ensure rapid progress, he has to carry on his meditation with deeper concentration, increasing devotion and greater alertness and persistence. *Prof. Ranade* belongs to the great spiritual tradition handed down from the Upanisads and the Bhagawadgitā and revived by modern saints and expressed so well by them in Marathi, Hindi and Kannada poetic literature and 'come alive' in the personality of his Grand-Teacher, the saint of Nimbergi In conformity with that tradition, he explains the nature and importance of moral preparation and the method of meditation, considers the nature of the goal and points out the difficulties and temptations on the way, and also sets forth the characteristics of saints who have reached the goal. *He also describes in detail the varieties of* religious experience, such as 'unlit light', 'unstruck music', 'necklace of pearls' 'divine child', 'ambrosial juice', etc.*

It may be noted in this connection that what are regarded as spiritual experiences are not always genuine. Some of them are mere hallucinations or figments of imagination or the results of wishful thinking or due to perversion of sex instinct or to some kind of mental derangement. These are spurious not to be mistaken for authentic experiences, very well attested by the mystics, the world over. Professor Ranade is concerned only with them They are found to be so exhilarating and encouraging by spiritual pilgrims. They are harbingers of the approaching revelation of God However valuable, they are only land-marks and lamp-posts on the way, not the destination That is why the Sādhakas are advised not to stop at them, but

*Refer to his " A Constructive Survey of Upanisadic Philosophy, ", "The Bhagawadgitā as a Philosophy of God-Realisation " and his three other works on "The Pathway to God in Marathi, Hindi and Kannada literature. "

to move, as it is said, from "Music to Musician." Professor Ranade had his own share in the various forms of authentic mystical experience and he was ever intent on moving forward.

During the last phase of his life, when as his disciples believed, his faith and knowledge, morality and meditation had ripened into fruitful mystical experince, when he had attained great spiritual height, when he had a fore-taste of the ambrosia of immortality, Professor Ranade came to be known as Gurudev Ranade Having settled down in his Ashrama at Nimbal (Mysore State), with his life centred in God, Gurudev Ranade kept alight the lamp of spiritual culture and helped all who approached him for guidance in their search of God. He left the mortal coil in 1957, blazing the trail for the benefit of the seekers of God.

God is so near He is within us He is verily our true Self. Liberation is taken to be the supreme ideal of life. And to attain liberation means to realize God, to realize the Self directly in blissful union with it

Let me conclude with stating the formula I have evolved for summarising the views on 'the way and the destination' of spiritual life ज्ञानमूलक, नीतिप्रधान, आत्मसा-क्षात्कारपर्यवसायी नामस्मरणात्मक भक्तियोग.* It is the path of devotion, the essence of which consists in meditation on the Name of God. It is grounded in discriminating *knowledge* and lays great stress on moral discipline, the ultimate end to be achieved being Self-realization. For reaching the journey's end what is required by the aspirant above all *is*

* (. . . — आत्मनात्मानं पश्यन्नात्मनि तुष्यति ।............
स्वरूपे निश्चलमवस्थानं तदेव ईशदर्शनम्)

the Grace of God His efforts are crowned with success only when he is blessed by His abounding Grace (देवप्रसाद) ‡

श्रीगुरुदेवकथामृतम् *is written by the author primarily for* his own satisfaction, but he will feel very happy if the readers will find in it a useful guide on the spiritual path

"Suryodaya", Poona. 4 — N. G. Damle
10-5-1971.

‡Based on my foreword to Prof. Ranade's "Philosophical and Other Essays" and my *forth-coming book on* "*In* Search of God."

अनुक्रमणिका

श्रीगुरुदेवकथामृतम्

प्रथमस्तरङ्गः

मङ्गलाचरणम्

वागीश्वरं विघ्नहरं गजास्यम्
सूनुं शिवस्य प्रणवस्वरूपम् ।
संप्रार्थये मङ्गलमूर्तिमीड्यम्
सिद्ध्यै कृतेर्मे गणराजमादौ ॥ १ ॥

नमः श्रीपण्ढरीशाय परब्रह्मस्वरूपिणे ।
धृतविठ्ठलरूपाय भक्तानुग्रहहेतवे ॥ २ ॥

आदिनाथमहं वन्दे शिवशक्तिस्वरूपिणम् ।
जगदम्बां महालक्ष्मीं वरदां कुलदेवताम् ॥ ३ ॥

वन्दे योगेश्वरं कृष्णं श्रीरामं रघुनन्दनम् ।
त्रिमूर्तिमत्रिजं दत्तमीश्वरं स्मर्तृगामिनम् ॥ ४ ॥

बुद्धं दयाघनं वन्दे शङ्करं च जगद्गुरुम् ।
गोरक्षं योगिनाथं च काडसिद्धेश्वरप्रभुम् ॥ ५ ॥

ज्ञानेश्वरीं चानुभवामृतं च
ग्रन्थावपूर्वाद्भुतौ यो लिलेख ।
आळंदिपं पाण्डुरङ्गावतारम्
ज्ञानेश्वरं भक्तराजं नमामि ॥ ६ ॥

निवृत्तिनाथं सोपानं मुक्ताबाई च योगिनीम् ।
नामदेवं तुकारामं वन्दे चैकाजनार्दनम् ॥ ७ ॥

योऽचेतयद्दासबोधं लिखित्वा
चेतांसि दास्ये जनानां मृतानि ।
वायोः सुतस्यावतारं समर्थम्
भक्त्या भजेऽहं प्रभुं रामदासम् ॥ ८ ॥

अध्यात्मधर्मयोर्भूमिं वन्दे भारतमातरम् ।
तथा मे पूज्यपितरौ लक्ष्मीत्र्यंबकसंज्ञकौ ॥ ९ ॥

नमामि सद्गुरुं सिद्धं निंबर्गीशं परात्परम् ।
उमदीशं भाउरायं वन्दे च परमं गुरुम् ॥ १० ॥

नत्वैतान्प्रारमे वक्तुं चरितं पावनं शुभम् ।
देववाणीं समाश्रित्य रामचंद्रस्य सद्गुरोः ॥ ११ ॥

क्व दिव्यचरितो रामः क्व चाहं बहुमन्दधीः ।
रविबिम्बफलं हर्तुं कपिनेवोद्यमो मम ॥ १२ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते मङ्गलाचरणं नाम प्रथमस्तरङ्गः ।

द्वितीयस्तरङ्गः

अस्ति प्रतीच्यां दिशि भारतस्य
देशोऽपरान्तः सुचिरं प्रसिद्धः ।
ख्यातोऽस्ति यो भार्गवरामभूमिः
लोके तथा कोङ्कणसंज्ञया च ॥ १ ॥

मध्ये स्थितः सह्यगिरेश्च सिन्धोः
यः प्रसृतोऽस्त्युत्तरदक्षिणाभ्याम् ।
यस्यास्ति नानाफलपुष्पवृक्षैः
हृद्यो निसर्गो नयनाभिरामः ॥ २ ॥

भूर्वालुकाश्मप्रचुराल्पसस्या
पर्याप्तपर्जन्ययुताऽपि तस्य ।
सत्वेन हीना जनजीविकायाः
भारं न सोढुं समर्था कदापि ॥ ३ ॥

अतस्त्यक्त्वा मातृभूमिं जनाः कोङ्कणवासिनः ।
स्वजीविकार्थं गच्छन्ति देशानन्यांश्च प्रायशः ॥ ४ ॥

रत्नागिरिस्तद्विभागो विद्यते प्रथितो महान् ।
आकरो नररत्नानां रत्नाकरसमीपतः ॥ ५ ॥

तद्दशीलो देवगडस्तस्य भागोऽस्ति विश्रुतः ।
जमसंडे नाम तस्मिन् कश्चिद् ग्रामो हि वर्तते ॥ ६ ॥

आसीत् कथानायकस्य तत्रस्थं रानडेकुलम् ।
एको नाम्ना हरीपन्तस्तत्कुलस्य च पूर्वजः ॥ ७ ॥

श्रद्धासदाचारयुतः कुटुम्बवत्सलो गृही ।
दयाशीलः स संपन्नः स्वधर्मनिरतः सदा ॥ ८ ॥

श्रूयतेऽप्युत्तमर्णोऽसौ पेशवापदधारिणाम् ।
स्वग्रामे निर्मितं तेन नूतनं राममन्दिरम् ॥ ९ ॥

ज्येष्ठस्तस्य सुतः कृष्णः कर्णाटं कोङ्कणादगात् ।
पेशवाराजदूतेति नरगुन्दे च सावनुरे ॥ १० ॥

सूनुर्नारायणस्तस्य नारायणसुतो हरिः ।
उपाधयो बापुरावोऽपि प्रसिद्धः पुरुषोऽभवत् ॥ ११ ॥

नरगुन्दाद्ग्रामदुर्गं निवासाय जगाम सः ।
तत्संस्थानपतेस्तत्र कुलस्य सचिवोऽभवत् ॥ १२ ॥

तस्मिन् काले तद्विभागे ग्रामे मुद्गोडसंज्ञके ।
अस्ति सत्पुरुषश्चैको दीक्षिताख्यश्चिदम्बरः ॥ १३ ॥

चरितं तस्यागाधं लीला दिव्याः कृतास्तु यास्तेन ।
तस्यास्ति शिष्यशाखा प्रसृता कर्णाटके महाराष्ट्रे ॥ १४ ॥

सेनानीर्गोखले बापुर्बाजीरावो द्वितीयकः ।
सुलतानो टिपुश्चापि भक्तास्तस्येति विश्रुतम् ॥ १५ ॥

संक्षेपेण प्रवक्ष्यामि वृत्तान्तं तस्य जन्मनः ।
तथैव चरितं पुण्यं बोधदं मङ्गलप्रदम् ॥ १६ ॥

आसीद्विजापुरे प्रान्ते 'गोटे' नाम्ना हि खेटके ।
मल्हारसूनुर्मार्तण्डभट्टो जोशीरयुपाह्वयः ॥ १७ ॥

द्राविडे भुवनख्याते नाम्नाथाद्यचिदम्बरे।
क्षेत्रे पवित्रे तेनासीदुग्रमाचरितं तपः ॥ १८॥

यद्वप्रसन्नस्तपसाहि तस्य
चिदम्बरक्षेत्रपतिर्महेशः।
अवातरत्तत्सुत इत्यवन्याम्
चिदम्बराख्यो मुरगोडग्रामे ॥ १९॥

चिदम्बरेण प्रकटीकृताः स्युः
वयस्येव बाल्येऽद्भुता नैकलीलाः।
सर्वत्र तस्य प्रसृता सुकीर्तिः
नैके जनास्तस्य शिष्यत्वमापुः ॥ २०॥

श्रुत्वा यशस्तस्य च बापुरावः
जगाम मुर्गोडमनुग्रहार्थम्।
चिदम्बरोऽपि कृपयोपदेशम्
चकार तस्यातुरतामवेक्ष्य ॥ २१॥

सच्छिष्य आसीत् स चिदम्बरस्य
चक्रे प्रसन्नं निजसेवया तम्।
यज्ञस्य निर्विघ्नसिध्द्यै प्रयत्य
गोणागरे सद्गुरुणा कृतस्य ॥ २२॥

वरं ब्रूहि तुष्टोऽस्मि ते सेवयाऽहम्
उवाच प्रसन्नो गुरुर्बापुरावम्।
सुतं देहि मे प्रार्थयद् बापुरावः
तथास्त्वित्यवोचन्मुदा सद्गुरुस्तम् ॥ २३॥

आशीर्वचो हि महतां कदा न विफलं भवेत् ।
गृहिणी बापुरावस्य चिदम्बरप्रसादतः ॥ २४ ॥

यथाकालं सुखेनैव सुतं नारायणाभिधम् ।
प्रासूत तेन शिष्यस्य गुरुभक्तिर्दृढाऽभवत् ॥ २५ ॥

गते कतिपये काले केनापि कारणेन हि ।
रुष्टोऽभवत् बापुरावे रामदुर्गप्रजाधिपः ॥ २६ ॥

अतस्त्यक्त्वा रामदुर्गं ब्रह्मावर्तपुरं ययौ ।
सकुटुम्बो बापुरावो बाजीरावं द्वितीयकम् ॥ २७ ॥

बाजीरावस्य सेवायां यदासीत्तत्र वै स्थितः ।
नारायणविवाहोऽभूत् बाजीरावकृपाश्रयात् ॥ २८ ॥

कालान्तरेण कतिचित् बापुरावः पुनर्ययौ ।
ब्रह्मावर्ताद्रामदुर्गं कान्तासुतसमन्वितः ॥ २९ ॥

ततः पश्चात्तु निर्याणं चिदम्बरगुरोरभूत् ।
तदाहि बापुरावेण स्वधनेन प्रयत्नतः ॥ ३० ॥

मुरगोडे निजगुरोर्निर्मितं स्मृतिमन्दिरम् ।
तत्रस्थिते शिलालेखे तथोल्लेखस्तु विद्यते ॥ ३१ ॥

पितुः पितामहस्येदं पुण्यकार्यमनुस्मरन् ।
चिदम्बरोत्सवार्थं हि प्रतिवर्षमविस्मरन् ॥ ३२ ॥

आजीवितं रामभाऊर्ज्ञात्वा कर्तव्यमात्मनः ।
मुरगोडे यथाशक्यं प्राहिणोद्दक्षिणाधनम् ॥ ३३ ॥

उदीरितं रानडेवंशवृत्तम् ।
सुविस्तृतं दर्शयितुं मयास्ति ।
नूनं शुचीनां कुले धर्मिणां च ।
जातः कथानायको रामचन्द्रः ॥ ४४ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते रानडेवंशवर्णनं नाम द्वितीयस्तरङ्गः ।

तृतीयस्तरङ्गः

अस्ति कर्णाटको देशः ख्यातो दक्षिणभारते ।
इतिहासपुराणेषु तथा काव्येषु वर्णितः ॥ १ ॥

तस्योत्तरविभागेऽस्ति सुप्रसिद्धं विजापुरम् ।
यत्र चैत्यानि कुर्वन्ति जनान् विस्मयपूरितान् ॥ २ ॥

तस्य दक्षिणतो दूरं योजनानां चतुर्दशम् ।
जम्बुखिण्डीपुरं रम्यं निकटं वर्तते गिरेः ॥ ३ ॥

उपत्यकायां रम्यायां त्रिभुजैः परिवेष्टितम् ।
गिरेर्मलयसंज्ञस्य पूर्वपश्चिमदक्षिणैः ॥ ४ ॥

उक्तं खिण्डीति भाषायां जम्बूशादपराजिभिः ।
व्याप्तं समन्ततस्तस्माद् जम्बुखिण्डीत्युदीरितम् ॥ ५॥

इदं वर्षसहस्रात् प्राक् पुरमस्ति सुविश्रुतम् ।
महात्मनां च वीराणां धर्मज्ञानां च भूरिति ॥ ६ ॥

काडसिद्धेश्वराज्मीरसदानन्दादिसाधवः ।
पुरा पुरेऽस्मिन् संजाताः प्रथिता आत्मदर्शिनः ॥ ७ ॥

जम्बुखिण्ड्यास्तु निर्देशः शिलालेखेषु विद्यते ।
कविरत्नस्य ' रन्नस्य ' ग्रन्थे ताम्रपटेष्वपि ॥ ८ ॥

अस्ति कृतो जम्बुखिण्ड्याः सदानन्देन साधुना ।
स्वग्रन्थे गौरवोल्लेखो ' जन्मखण्डी ' पदेन वै ॥ ९ ॥

पुरासीदत्र भूदुर्गो दुर्भेद्यो गिरिणावृतः ।
यस्यावशेषा दृश्यन्ते विकीर्णा आसमन्ततः ॥ १० ॥

ग्रामदेवो जम्बुखिण्ड्या जम्बूकेश्वर उच्यते ।
प्राचीनं विद्यतेऽप्यत्र जम्बूकेश्वरमन्दिरम् ॥ ११ ॥

पुरातनानि चान्यानि नूतनानि बहून्यपि ।
देवालयानि वर्तन्ते साधूनां च समाधयः ॥ १२ ॥

महाबलेश्वरोत्पन्ना तटिनी पुण्यपावनी ।
उत्तरस्यां दिशि कृष्णा पुरस्य क्रोशमन्तरात् ॥ १३ ॥

स्वतीरयोः स्थितां भूमिं सुफलां सस्यशालिनीम् ।
कुर्वंत्येव प्रवहति पापतापप्रणाशिनी ॥ १४ ॥

जम्बुखिण्ड्याः परिप्रान्तश्चारुः परमपावनः ।
तीर्थक्षेत्राणि राजन्ते यत्र मुक्तिप्रदानि वै ॥ १५ ॥

अस्ति क्षेत्रं रामतीर्थं नातिदूरं पुरस्य यत् ।
यत्र रामेश्वरो देवो भक्तसंकल्पपूरकः ॥ १६ ॥

क्षेत्रं श्रीत्र्यंबकेशस्य द्विक्रोशं पुरपश्चिमे ।
कल्हळ्ळीग्रामनिकटं वेदाद्रौ सुप्रतिष्ठितम् ॥ १७ ॥

स्थानं नृसिंहदेवस्य क्षेत्रं नृपालयाह्वयम् ।
क्रोशत्रयमितं दूरं कृष्णातीरे पुरातनम् ॥ १८ ॥

चालुक्यराष्ट्रकूटेशा हम्मीशा यादवाधिपाः ।
म्लेंच्छवंशाधिपतयो महाराष्ट्राधिपास्तथा ॥ १९ ॥

काले कालेऽस्य भागस्य शासका अभवन् किल ।
गते शताब्दे विजितो भागोऽयं चाङ्ग्लशासकैः ॥ २० ॥

आङ्ग्लसत्ताखिले यावद् भारते सुप्रतिष्ठिता ।
जम्बुखिण्डीति संस्थानं तावदासीद् विनिर्मितम् ॥ २१ ॥

संस्थानस्य विभागौ द्वौ तहशीलेति संज्ञितौ ।
आसीदेको जम्बुखिण्डी कुंदगोळो द्वितीयकः ॥ २२ ॥

जम्बुखिण्ड्येव संस्थानराजधानी विलाभवत् ।
तत्रैव राजप्रसादः प्रमुखाः शासनालयाः ॥ २३ ॥

कुंदगोळविभागोऽभूत् हुबळीपुरसन्निधौ ।
चतुर्दशग्रामयुक्त इतिहासे सुविश्रुतः ॥ २४ ॥

कुंदगोळपुरे ख्यातं विद्यते मन्दिरत्रयम् ।
दुर्गादेवीशम्भुलिङ्गब्रह्मदेवेतिसंज्ञकम् ॥ २५ ॥

अस्ति यादवकालीनं शम्भुलिङ्गस्य मन्दिरम् ।
पुरस्य भागे 'किल्ला'ख्ये शिलाशिल्पविभूषितम् ॥ २६ ॥

दुर्गाया मन्दिरं जीर्णं न दूरं वर्तते ततः ।
द्वादशे शतके चैरत्ये धायते निर्मितं हि तत् ॥ २७ ॥

तत्रस्थिताच् शिलालेखाल्लेखकनैव शोधितात् ।
कुंदगोळस्यास्ति यस्मिन् माहात्म्यं सुष्ठु वर्णितम् ॥ २८ ॥

मन्दिरं ब्रह्मदेवस्य पुराणं यत् सुदुर्लभम् ।
यो ग्रामदेवो ज्ञातोऽस्ति पूजितः पुरवासिभिः ॥ २९ ॥

श्रूयते रामचन्द्रस्य मातास्मिन्नेव मन्दिरे ।
सहस्रं प्रत्यहं चक्रे पुत्रप्राप्त्यै प्रदक्षिणाः ॥ ३० ॥

पटवर्धनसंज्ञस्य हरभट्टस्य वंशजाः ।
संस्थानस्याधिपा आसन् कालं वर्षशताधिकम् ॥ ३१ ॥

हरभट्टस्य पुत्रस्य रामचन्द्रस्य नंदनः ।
विख्यातः परशुरामभाऊ रणधुरन्धरः ॥ ३२ ॥

सेनाध्यक्षः पेशवानामितिहाससुविश्रुतः ।
अप्याङ्ग्लसेनाप्रमुखैर्वर्णितं यस्य वै यशः ॥ ३३ ॥

ज्येष्ठस्तस्य सुतो योऽपि ख्यातः समरपुङ्गवः ।
रामचन्द्रो जम्बुखिण्ड्या बभूव प्रथमोऽधिपः ॥ ३४ ॥

ततः क्रमेण गोपालो रामचन्द्रो द्वितीयकः ।
परशुरामो द्वितीयश्च तनयस्तस्य शङ्करः ॥ ३५ ॥

परशुरामस्तृतीयश्च ख्यातः पी पटवर्धनः ।
शंकरस्य सुतो योऽभूत् संस्थानस्यान्तिमोऽधिपः ॥ ३६ ॥

विलीनं तेन संस्थानं दूरदृष्टिसमाश्रयात् ।
स्वतन्त्रे भारते राष्ट्रे स्वेच्छया च प्रजेच्छया ॥ ३७ ॥

सर्वेऽप्येते नृपतयो न्यूनाधिकप्रमाणतः ।
स्वप्रजापालने दक्षा न कदा लोकपीडकाः ॥ ३८ ॥

श्रुता करंआदेवीति तेषां वै कुलदेवता ।
सर्वेऽपि गाणपत्याः स्युर्गणपत्युत्सवप्रियाः ॥ ३९ ॥

विद्याप्रदानं निःशुल्कमेतेषां हि कुलव्रतम् ।
सर्वैरनुष्ठितं तत्तैः सर्वावस्थासु नित्यशः ॥ ४० ॥

रामचन्द्रो द्वितीयोऽभूदेतेषु प्रथितोऽधिपः ।
सत्यव्रतभूप इति यो विद्वद्भिर्नेतृभिःस्तुतः ॥ ४१ ॥

दातुं प्रजाभ्योऽयतत निःशुल्कं शिक्षणं सदा ।
तथैवोन्नतये तेषां पितेव च महामनाः ॥ ४२ ॥

उच्चविद्याप्रदानार्थं स्थापयामास सोऽधिपः ।
विद्यालयं 'परशुरामभाऊ' नाम्ना सुकीर्तितम् ॥ ४३ ॥

अकिञ्चनानां छात्राणां धर्मभोजनलब्धये ।
अन्नच्छत्रं 'मधुकरी' नाम्नाभूत्तेन निर्मितम् ॥ ४४ ॥

अन्नस्य सन्ति दातारो विद्यायाः सन्ति वा तथा ।
उभयोरपि दातारो वसन्ति विरला भुवि ॥ ४५ ॥

धियां प्रापुरसंख्या अधनाः संस्थानवासिनश्चान्ये ।
छात्रास्तेन च कीर्तिं वित्तं सौख्यं तथोत्तरायुष्ये ॥ ४६ ॥

उपकृतिमिमां स्मरन्तो जम्पुपुरीं ते यदाययुः पश्चात् ।
अन्नगृहं च शालां नेत्रैर्गलिताश्रुभिर्नमस्कुर्युः ॥ ४७ ॥

अस्याधिपस्यैव काले जातस्तन्नामधारकः ।
परमार्थाधिपः साक्षाच्चरितस्यास्य नायकः ॥ ४८ ॥

रामचन्द्रसुतेनापि परशुरामेण पालितम् ।
पुण्यव्रतं पितुरिदं सोऽपि विद्याप्रियोऽधिपः ॥ ४९ ॥

तत्सूनुना शंकरेण स्वपितुः स्मारके कृते ।
दत्त्वा द्विलक्षरूप्याणां प्रभूतां किल दक्षिणाम् ॥ ५० ॥

'न्यू पूना' स्वयं महाविद्यालयं पुण्यपुरे स्थितम् ।
तस्य एस्. पी. महाविद्यालये नामान्तरं कृतम् ॥ ५१ ॥

संस्थानवासिछात्राणां पञ्चाशत् प्रतिवत्सरम् ।
महाविद्यालयीनं च निःशुल्कं शिक्षणं तथा ॥ ५२ ॥

एवं दक्षिणसंस्थानसंघेऽभूदग्रतः स्थितम् ।
संस्थानं जम्बुखिण्डी तु निःशुल्कशिक्षणव्रतात् ॥ ५३ ॥

इत्थं तु जम्बुखिण्डीसंस्थानस्य च तथा पुरस्यैव ।
गदितो मयेतिहासः संक्षेपेणापि बोधदो रम्यः ॥ ५४ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते जम्बुखिण्डीसंस्थानस्य तथा पुरस्य वृत्तकथनं नाम तृतीयस्तरङ्गः ।

चतुर्थस्तरङ्गः

अथातो रामचन्द्रस्य गुरुवंशपरम्पराम् ।
निंबर्गीसंप्रदायस्य कथयिष्ये समुज्ज्वलाम् ॥ १ ॥

पुरा बभूवुः प्रथिता जगत्यां
मत्स्येन्द्रमुख्या नवनाथसिद्धाः ।
उक्तं हि ग्रन्थे 'नवनाथभक्ति-
सारे' स्ति तेषां चरितं सुदिव्यम् ॥ २ ॥

तेषामभूद्रेवणनाथ एकः
साक्षान्महेशावतारो मतो यः ।
स गण्यते संप्रदायस्य चास्य
आद्यः प्रणेता जनकस्वरूपः ॥ ३ ॥

परम्परायां तस्यैव बभूवुर्मरुळादयः ।
पञ्चसिद्धा महाप्राणा ज्ञानयोगदिवाकराः ॥ ४ ॥

ततश्च काडसिद्धेशो यः साक्षादपरः शिवः ।
सिद्धाद्रिवासः सर्वज्ञो गुरुलिंगजंगमः श्रुतः ॥ ५ ॥

तस्य मुप्पिन्मुनिः शिष्य इति केचिद्वदन्ति वै ।
मन्यन्ते केचिदपरं काडसिद्धस्य नाम तत् ॥ ६ ॥

नारायणाख्यस्तच्छिष्यो यो लोकेऽप्यस्ति विश्रुतः ।
निंबर्गीमहाराजो गुरुलिंगजंगमोऽपि वा ॥ ७ ॥

प्रान्ते विजापुरे देवनिंबर्गी नाम खेटकम् ।
मिसद्कोति तत्रस्थे मालयार्णाफुरे ध्रुवे ॥ ८ ॥

खिस्तवर्षे हि शून्यर्तुतुरंगवसुधामिते ।
सोलापुरे मातुलस्य गृहेऽभूत्तस्य संभवः ॥ ९ ॥

अम्बाबाई तस्य माता भीमप्पा नामकः पिता ।
पितामहश्च नागप्पा सच्छीलं कुलमेव तत् ॥ १० ॥

एवं नारायणो जातः शुचीनां धर्मिणां गृहे ।
तुकारामावतारो यो गण्यते सांप्रदायिभिः ॥ ११ ॥

स्वप्नादेशाद्विठ्ठलस्य पण्ढरीशस्य सो ययौ ।
नारायणः सिद्धिगिरिं करवीरस्य सन्निधौ ॥ १२ ॥

तत्र तस्योदितं भाग्यं सुकृतात् पूर्वजन्मनः ।
यतः श्रीकाडसिद्धेशादनुग्रहमवाप सः ॥ १३ ॥

किन्तु षड्वर्षपर्यन्तं प्रपञ्चनिरतः सदा ।
यथोपदिष्टं गुरुणा साधनं न चकार सः ॥ १४ ॥

ज्ञात्वेदं काडसिद्धेशः स्वयं नारायणगृहम् ।
जगाम स्मरणं कर्तुं दूरीकर्तुं च विस्मृतिम् ॥ १५ ॥

सदा शिष्यहिते दक्षाः सन्ति सद्गुरवः किल ।
अतस्तु गौरवं तेषां वेदशास्त्रेषु वर्णितम् ॥ १६ ॥

जागृतो गुरुवाक्येन स्वापराधविलज्जितः ।
नारायणो नम्रभावात् ययाचे सद्गुरुं क्षमाम् ॥ १७ ॥

ततः परं साधनार्थं व्यवसायान्तरं कृतम् ।
अजापालनकार्यस्य स्वीकृतस्तेन सोद्यमः ॥ १८ ॥

अजा नीत्वा प्रातरेव तृणं ग्रासयितुं हि सः ।
ग्रामाद् बहिस्तरोर्मूले यदि वा गिरिगह्वरे ॥ १९ ॥

प्रहरत्रयपर्यन्तं चक्रे ध्यानमतन्द्रितः ।
तत्रैव भोजनं कृत्वा सायंकाले गृहं ययौ ॥ २० ॥

गुरूपदिष्टमार्गेण कुर्वाणोऽखण्डसाधनाम् ।
सुदीर्घकालपर्यन्तमेकान्ते दृढनिष्ठया ॥ २१ ॥

दैवात्मशक्तिसंपन्नो ज्ञानभक्तिमहेश्वरः ।
स्वात्मानुभूतिसंपूर्णो भूदेवोऽयं व्यराजत ॥ २२ ॥

सद्गुरोराज्ञया पश्चाद् भक्तिमार्गविवर्धने ।
आयुः शेषं व्यतीयाय जगदुद्धारकर्मणि ॥ २३ ॥

तस्यानेकेषु शिष्येषु तपस्वी योगिनां वरः ।
रघुनाथप्रियो नाम्ना लोके साधुरपि श्रुतः ॥ २४ ॥

पूर्ववृत्तमविज्ञातं रघुनाथप्रियस्य वै ।
आंध्रदेशे कुले जातो धनिकस्येति कथ्यते ॥ २५ ॥

बाल्ये स वैराग्ययुतो गृहं त्यक्त्वा च बान्धवान् ।
यात्रार्थं क्षेत्रतीर्थानां प्रतस्थे कृतनिश्चयः ॥ २६ ॥

वाराणसीं हरिद्वारं प्रयागं च गयापुरीम् ।
अयोध्यां मथुरां गत्वा प्रातिष्ठत् पण्ढरीं पुरीम् ॥ २७

एवं स संचरन्मार्गे सोनगीग्राममाययौ ।
वर्तते खलु यो ग्रामो निंबर्गीग्रामसंनिधौ ॥ २८ ॥

न्यवसत् स हि तत्रस्थे बलभीमस्य मन्दिरे ।
आजानबाहुः स युवा ब्रह्मचारी सुदर्शनः ॥ २९ ॥

यदि वाक्सिद्धिसम्पन्नो भजने निरतः सदा ।
तेनासन् विस्मयाकृष्टाः सकला ग्रामवासिनः ॥ ३० ॥

धान्यं पिष्टं ददुस्तस्मै प्रभूतं च फलादिकान् ।
सोऽपि चक्रेऽन्नदानेन तुष्टान् दीनजनान् बहून् ॥ ३१ ॥

आभिः परोपकृतिभिः स्वल्पकालावधौ किल ।
ग्रामेषु निकटस्थेषु तस्य वै प्रसृतं यशः ॥ ३२ ॥

वृत्तं श्रुत्वाद्भुतं तस्य निंबर्गीशः स्वयं ययौ ।
तं द्रष्टुं सोनगीग्रामं कुतुकेन प्रचोदितः ॥ ३३ ॥

उभयोरपि संवादे निंबर्गीशः पप्रच्छ तम् ।
अनेन कर्मणा नूनं किं फलं लभते भवान् ॥ ३४ ॥

पुण्यसंचयमार्गोऽयं रघुनाथप्रियोऽब्रवीत् ।
निंबर्गीशः प्रत्युवाच न च निःश्रेयसः किल ॥ ३५ ॥

न भवत्सिद्धिविभव आत्मज्ञानाय कल्पते ।
आत्मज्ञानादृते नान्यः पन्था मोक्षाय विद्यते ॥ ३६ ॥

श्रुत्वेदं वचनं स्पष्टं विचार्य च पुनः पुनः ।
निंबर्गीशं ययौ साधुः शरणं नष्टसंशयः ॥ ३७ ॥

निंबर्गीशेनोपदिष्टः उमदीग्राममाययौ ।
ग्रामो यः सोनगीग्रामात् नातिदूरे हि वर्तते ॥ ३८ ॥

तत्र कृत्वा द्वादशाब्दान्निष्ठया तीव्रसाधनम् ।
सः स्वानुभूतिसंपन्नः सद्गुरोः कृपयाऽभवत् ॥ ३९ ॥

निंवर्गीशेन गुरुणा जानता तस्य पात्रताम् ।
सबीजं नाम दातुं स इच्छुकेभ्यो ह्यधिकृतः ॥ ४० ॥

देशपाण्डेकुलोत्पन्न उमदी नाम खेटके ।
युवासीद्व्यंकटेशाख्यो भाऊरावोऽपि संज्ञितः ॥ ४१ ॥

खिस्तवर्षे कालवेददिक्पालवसुधामिते ।
चैत्रमासे शुक्लपक्षे नवम्यां शुभवासरे ॥ ४२ ॥

संभूत उमदीग्रामे श्रीरामरामदासवत् ।
खंडेरावः पिता तस्य माता भागीरथी तथा ॥ ४३ ॥

तस्य द्वौ भ्रातरौ ज्येष्ठौ नानादाजीति संज्ञकौ ।
बलभीमस्य भक्तोऽसौ सगुणोपासनाप्रियः ॥ ४४ ॥

रघुनाथप्रियस्तस्य निर्गुणोपासनेऽकरोत् ।
तन्माहात्म्यं वर्णयित्वा क्रमेण परिवर्तनम् ॥ ४५ ॥

उपदेशप्रदानाय निंवर्गीशं निनाय तम् ।
स्वयमेवाज्ञया तस्य तस्मै चानुग्रहं ददौ ॥ ४६ ॥

अलौकिकोऽयं शिष्योऽभूत् साधनाचण्डभास्करः ।
ज्ञानवैराग्यसंपन्न आत्मदर्शी महाप्रभुः ॥ ४७ ॥

आसीत्साक्षाद् य आदर्शः प्रपञ्चपरमार्थयोः ।
कर्तव्यपालने दक्ष उदारचरितस्तथा ॥ ४८ ॥

निंवर्गीसंप्रदायस्य यः समर्थो धुरंधरः ।
उमदीशमहाराजः सदा विजयते भुवि ॥ ४९ ॥

नरेन्द्रं यथा रामकृष्णः स्वशक्ति-
प्रदानं समाश्लिष्य चक्रे तथैव ।
समावृत्य नारायणः कंबलं स्वे
प्रसादात् ददौ व्यंकटेशाय तेजः ॥ ५० ॥

निंवर्गीशानुज्ञयैव तन्निर्याणादनन्तरम् ।
इच्छुकेभ्यः समारेभेऽनुग्रहं कर्तुमेव सः ॥ ५१ ॥

तस्यासंख्येयेषु शिष्येषु केचिदासन्नलौकिकाः ।
ज्ञातो यावेत्यम्बुरावस्तेषां तु मूर्ध्नि वर्तते ॥ ५२ ॥

जिगजिन्नीग्रामवासी हिंचगेरीमठाधिपः ।
समर्थस्येव कल्याण उमदीशस्य सोऽभवत् ॥ ५३ ॥

धन्योऽस्मि भक्त्या तव चाम्बुराव
त्वया यदस्त्युक्तमतः परं तत् ।
जानीहि नूनं वचनं ममैव
तस्मै ददावाशिषो व्यंकटेशः ॥ ५४ ॥

योगिनी शिवलिंगव्वा जतग्रामनिवासिनी ।
या मुक्ताक्कमहादेवीमीराबाईसमा मता ॥ ५५ ॥

कार्पासराजः श्रेष्ठी यो जम्बुखिण्डीपुरे श्रुतः ।
गिरिमल्लेश्वरो मैत्रीसंज्ञकः साधकोत्तमः ॥ ५६ ॥

हीरकः संप्रदायस्य विश्वकीर्तिर्नरोत्तमः ।
भक्तराजो रामचन्द्रश्चरितस्यास्य नायकः ॥ ५७ ॥

तथाळप्पा च सैदळी कबीरसंज्ञकोऽपि यः ।
द्वाविमौ साधनावीरौ चिम्मडग्रामवासिनौ ॥ ५८ ।

जम्बुखिण्डीग्रामवासी निंवर्गी लक्ष्मणाभिधः ।
पौरोहित्यं तु यद्वृत्तिः शास्त्रवित् साधकाग्रजः ॥ ५९

ग्रंथस्य दासबोधस्यसंप्रदायसुसंमतम् ।
योऽर्थं निरूपयांचक्रे स एकः साधकैर्मतः ॥ ६० ॥

पदार्थीः कारखानीसः 'काका 'ख्यः साधको महान् ।
अस्पृश्योद्धारसेवायां कर्णाटे यो धुरंधरः ॥ ६१ ॥

दामले नृहरिर्नाम्ना गुरुदेवस्वसुः सुतः ।
फर्ग्यूसने पुराचार्यस्तत्ववित् साधकोत्तमः ॥ ६२ ॥

तुळपुळे गणपतिश्चान्यः 'काका' वै श्रेष्ठसाधकः ।
ग्रथितः संप्रदायस्य परमार्थस्य लेखकः ॥ ६३ ॥

निंबर्गीसंप्रदायस्य द्वे शाखे प्रमुखे किल ।
एकस्या उमदी नाम द्वितीया चिम्मडाऽभिधा ॥ ६४ ॥

घरगड्डी रामचन्द्रश्चिमड्डशाखाप्रवर्तकः ।
साधुनानुगृहीतो यो निंबर्गीशस्य चाज्ञया ॥ ६५ ॥

स्थापिताः पादुका येन रघुनाथप्रियस्य वै ।
तापनाशीतीर्थमध्ये रचिते तेन मन्दिरे ॥ ६६ ॥

मठोऽपि चिम्मडग्रामे सेवायै स्थापितो गुरोः ।
विद्यन्ते यद्यो भक्तास्तन्मठस्यानुयायिनः ॥ ६७ ॥

पञ्चम्यां कार्तिके शुक्ले प्रतिवर्षं महोत्सवः ।
पुण्यस्मृतिदिने साधोर्भवत्येव मठे किल ॥ ६८ ॥

निंबर्गी हिंचगेरी च सिद्धगिर्युमदी तथा ।
निंबाळं जम्बुखिण्डी च प्रयागं चिम्मडं जतम् ॥ ६९ ॥

एतानि नवतीर्थानि पुण्यानि प्रथितानि च ।
निंबर्गीसंप्रदायस्य सदा सेव्यानि साधकैः ॥ ७० ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते गुरुपीठपरंपरावृत्तकथनं नाम चतुर्थस्तरङ्गः ।

पञ्चमस्तरङ्गः

अतो गुरोर्रामचन्द्रस्य यक्तुम्
समारभेऽहं चरितस्य वृत्तम् ।
आजन्मनोऽप्यद्भुतं सुप्रसन्नम्
स्फूर्तिप्रदं बोधदं पावनं च ॥ १ ॥

कन्याजन्मानन्तरं चापत्यं न सुषुवे यदा ।
पार्वती द्वादशाब्दान् सा तदा चिन्तातुराऽभवत् ॥ २ ॥

प्राप्तिं पुत्रस्य मन्यन्ते स्वर्गादप्यधिकां स्त्रियः ।
एष आर्यकुलस्त्रीणामस्ति धर्मः सनातनः ॥ ३ ॥

पुत्राभावाच्चिरं कालं दुःखितातीव मानसे ।
नानाव्रतान्याचचार पुत्रलाभाय निष्ठया ॥ ४ ॥

रामेश्वरस्य देवस्य तथैवाराधना कृता ।
तया साध्व्या चिरं कालं भक्तिपूर्णेन चेतसा ॥ ५ ॥

तस्यास्तु सेवया तुष्टो भगवान् भक्तवत्सलः ।
रामेश्वरो ददौ पुत्रं निजतेजोंऽशधारिणम् ॥ ६ ॥

अष्टादशशते वर्षे षडशीत्यधिके शुभे ।
शुक्लपक्षे द्वितीयायामाषाढे शनिवासरे ॥ ७ ॥

प्रसूतिपूर्वचिन्हानि जानती पार्वती सती ।
निजावाससमीपस्थं गोटखिण्डीगृहं ययौ ॥ ८ ॥

स्वल्पकालेन तत्रैवारब्धाः प्रसववेदनाः ।
क्षणे क्षणे तीव्रतरा दुःसहा भूरितापदाः ॥ ९ ॥

यदाभवन् रामतीर्थे तत्रस्थैः प्रेषितो जनः ।
सत्वरं तीर्थमानेतुं रामेशस्याभिमन्त्रितम् ॥ १० ॥

सुखप्रसूतये दत्तं रामचन्द्राधिपेन यत् ।
पीत्वा तत् सुषुवे पुत्रमनायासेन पार्वती ॥ ११ ॥

रामचन्द्रप्रभोः काले रामेश्वरवरेण च ।
संभूतोऽयं सुतस्तस्माद्रामचन्द्र इतीरितः ॥ १२ ॥

शैशवादेव रामस्य देवे धर्मे च मातरि ।
भक्तिरासीद् गुरुजने प्रीतिश्चैवाप्तबन्धुषु ॥ १३ ॥

रामस्य पञ्चमे वर्षे शुभैका घटनाभवत् ।
तस्य तूत्तरकालीनप्रभावस्य निदर्शिनी ॥ १४ ॥

एकदा पार्वतीमाता नन्दिकेश्वरमन्दिरे ।
स्वगुरुं शम्भुलिङ्गं हि नमस्कर्तुं निनाय तम् ॥ १५ ॥

बहिःशिलां मन्दिरस्य दृष्ट्वासीनं गुरुं तदा ।
सरामं पार्वतीमाता चक्रे तत्पादवन्दनम् ॥ १६ ॥

रामं विलोक्य साधुः सः क्षणमेकं सकौतुकम् ।
वचनं सहजस्फूर्तमब्रवीत् पार्वतीं प्रति ॥ १७ ॥

महानयं सत्पुरुषो भविष्यति तवात्मजः ।
इत्युक्त्वा प्राणमद्रामं स्वयमेव कृताञ्जलिः ॥ १८ ॥

आकर्ण्य तद्वचः साधोः स्वपुत्रविषयेऽद्भुतम् ।
आजगाम गृहं माता सानन्दं विस्मयान्विता ॥ १९ ॥

उच्चासनमुपावेश्य सा रामं प्राणमत् स्वयम् ।
उक्त्वा त्वं वत्स देवोऽसि तेन यद्यपि वारिता ॥ २० ॥

द्विजत्वं वत्सरे षष्ठे रामचन्द्रो हि प्राप्तवान् ।
संपूर्णा नवमे वर्षे शिक्षा प्राथमिकी तथा ॥ २१ ॥

कुरुंद्‌वाडस्य सोऽविन्दत् भूपतेः पञ्चरूप्यकान् ।
प्रतिमासं शिष्यवृत्तिं शिक्षाकाले त्रिवत्सरम् ॥ २२ ॥

स प्राविशत् ' परशुराम भाऊ ' विद्यालयं ततः ।
तत्रासीद्धि श्रुतश्छात्रो जिज्ञासुर्बुद्धिमानिति ॥ २३ ॥

स्वगृहे तुळशीवृन्दावनस्य हि शिलातले ।
उपविश्याकरोद्रामः स्वाध्यायं प्रत्यहं किल ॥ २४ ॥

शालायां सुरपुरोपाह्वो रंगोपंतो बहुश्रुतः ।
अध्यापकः संस्कृतस्य निपुणो मार्गदर्शकः ॥ २५ ॥

रामस्य देवभाषायां स्वाध्याये स बहुश्रमान् ।
चक्रे शिष्यः परीक्षायां लभेनेति महत् फलम् ॥ २६ ॥

शालायाः शिक्षकाश्चान्ये वयस्या हि तथाखिलाः ।
रामे स्निह्यन्त्यतिप्रेम्णा रामस्यापि च ते प्रियाः ॥ २७ ॥

स्वाध्यायं नियमेनैव कुर्वन् रामोऽपि निष्ठया ।
क्रमाङ्कं प्रथमं लेभे न यदा तस्य कारणम् ॥ २८ ॥

ज्ञातमन्विष्यता तेन छात्रस्तत्प्रापकः किल ।
शालाप्रवेशनात्पूर्वं गत्वा मारुतिमन्दिरे ॥ २९ ॥

नमस्करोत्याञ्जनेयं प्रत्यहं स्मृतिपूर्वकम् ।
तथैव कर्तुमारेभे रामोऽपि तदनन्तरम् ॥ ३० ॥

किमाश्चर्यमहो रामो द्रागेव प्राप तत्फलम् ।
क्रमाङ्कं प्रथमं लब्ध्वा सततं तदनन्तरम् ॥ ३१ ॥

वर्षे पञ्चदशे प्राप्ते पूर्वपुण्यबलादनु ।
उदितो हि महान् भाग्यकालो रामस्य जीवने ॥ ३२ ॥

प्रतिवर्षं जम्बुखिण्डीमायाति स्मोमदीश्वरः ।
समन्ततो यतस्तस्य सच्छिष्या बहवः किल ॥ ३३ ॥

समयेऽस्मिन् तथा चैवागच्छत् सोऽत्र यथाक्रमम् ।
शिष्यान् द्रष्टुं नूतनेभ्य इच्छुकेभ्यश्च दीक्षितुम् ॥ ३४ ॥

नाम्ना कल्लुस्तस्य शिष्य उपाख्यो भोकरे इति ।
आसीद् वयस्यो रामस्य तथाहि परमः सुहृद् ॥ ३५ ॥

श्रुत्वा तस्य मुखात् कीर्तिं माहात्म्यं चोमदीप्रभोः ।
तस्योपदेशग्रहणेऽभवद्रामस्य निश्चयः ॥ ३६ ॥

निवासमुमदीशस्य समेत्य कल्लुना ततः ।
प्रणिपत्योपदेशार्थं रामेण प्रार्थितः प्रभुः ॥ ३७ ॥

उमदीशोऽपि रामस्य दृष्ट्वान्तश्चक्षुषा ननु ।
भविष्यज्जीवनं दिव्यं स्वीचक्रे तत्कृतार्थनम् ॥ ३८ ॥

ख्रैस्तवसंवत्सरे ग्रहशून्यग्रहधरामिते ।
मासि नोव्हेंबरे ख्याते पञ्चविंशे दिने किल ॥ ३९ ॥

मद्ने फटगी नाम्नः शुभे च शनिवासरे ।
स वैकुण्ठचतुर्दश्यां रामायानुग्रहं ददौ ॥ ४० ॥

अभयनिमित्तमात्रं कल्लुबुवास्यैव दिव्यकार्यस्य ।
सन्मित्रत्वं सिद्धं कृत उपकारो जनेष्वनेकेषु ॥ ४१ ॥

उत्सवे व्यसने चैव परितिष्ठति स बान्धवः ।
संसिद्धं परमार्थेन कल्लुनेदं सुभाषितम् ॥ ४२ ॥

अरक्षदेकदा रामं कल्लुर्जलनिमज्जनात् ।
अधुनाऽतारयत् तं स भवार्णवनिमज्जनात् ॥ ४३ ॥

बीजे यदुप्तं किल दिव्यनाम्नः
आसीच्च तस्यैव विशालवृक्षः ।
छायां समाश्रित्य तस्यापि नैके
प्रापुश्च शान्तिं निजजीवनेषु ॥ ४४ ॥

कालेऽस्मिन्नेव रामस्य विवाहः प्रथमोऽभवत् ।
फडणीसकुलोत्पन्नकन्यया सीतया सह ॥ ४५ ॥

एकदा श्रुतवान् रामः सदने सद्गुरोर्मुखात् ।
छात्रः परीक्षामुत्तीर्णः व्यायामश्रमपूर्वकम् ॥ ४६ ॥

स शालान्तपरीक्षायाः काले संस्मृत्य तद्वचः ।
मासमखण्डपूर्वं पालितवानुत्तरपत्रिकम् ॥ ४७ ॥

आनिर्णयात् परीक्षायास्तेन नामजपः कृतः ।
यश उच्चतमं प्राप्तुं नियमेन च निष्ठया ॥ ४८ ॥

अहोऽद्‌भुतं परीक्षायां रामो लेभे महद्यशः ।
शांकरीं शिष्यवृत्तिं च क्रमाङ्कं च द्वितीयकम् ॥ ४९ ॥

श्रुत्वा रामो हि तां वार्तामभूत् हृष्टोऽतिविस्मितः ।
संजाता सुदृढा तस्य श्रद्धा नाम्नि गुरौ तथा ॥ ५० ॥

आनन्दिताः पुरजना जम्बुखिण्डीनृपस्तथा ।
रामस्य यशसा तुष्टो व्यतरत् शर्करां पुरे ॥ ५१ ॥

अनेन यशसा रामो न च केवलमात्मनः ।
प. भा. विद्यालयस्यापि महिमानमवर्धयत् ॥ ५२ ॥

अथैकदा सद्मनि लेखकस्य
स्थितः स कुर्वन् जपमट्टभागे ।
ततोऽल्पदूरं पुरतः स्थितस्य
श्रीकाडसिद्धेश्वरमन्दिरस्य ॥ ५३ ॥

मालां विलोलां मणिमौक्तिकानाम्
ध्याने निमग्नः शिखरे ददर्श ।
अतीव हृष्टः प्रथमं हि प्राप्य
इमां प्रचीतिं कृपया गुरोः सः ॥ ५४ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते जन्मवृत्तं तथा बाल्याध्ययनं नाम पञ्चमस्तरङ्गः ।

षष्ठस्तरङ्गः

समाप्य विद्यालयशिक्षणं हि
पुणेपुरीं सर्वविद्याकलानाम् ।
रामो ययावुच्चविद्यार्जनाय
सुक्षेत्रमित्येव बहुप्रसिद्धाम् ॥ १ ॥

मुख्या पुरी या महाराष्ट्रदेशे
शिवप्रभोर्बाल्यलीलास्थलं च ।
दृष्टं यया वैभवं पेशवानाम्
या वीरभूमिर्नरपुङ्गवानाम् ॥ २ ॥

या ज्ञानभूः ख्यातविद्वज्जनानाम्
या कर्मभूमिः पुरुषोत्तमानाम् ।
या त्यागभूर्देशभक्तोत्तमानाम्
समाजसेवाव्रतधारिणां च ॥ ३ ॥

तत्र पुण्यपुरीं रामः प्राविशत् डेक्कनाभिधम् ।
महाविद्यालयं ख्यातं स्थापितं चाङ्ग्लशासकैः ॥ ४ ॥

प्राध्यापका युरोपीया महाविद्यालयेऽभवन् ।
पण्डिता निपुणाः सर्वे विषयाध्यापने किल ॥ ५ ॥

रामश्चापि सुवृत्तेन स्वबुद्धिविभवेन च ।
प्राध्यापकानां सर्वेषामभवत् कृतकास्पदम् ॥ ६ ॥

कुरुष्व नामस्मरणं वत्स मा विस्मरेश्वरम् ।
उपदेशमिमं मातुः सदा मनसि धारयन् ॥ ७ ॥

स्वाध्यायमेकचित्तेन चैकान्ते नामचिन्तनम् ।
संध्याभिवन्दनं चक्रे प्रत्यहं नियमेन सः ॥ ८ ॥

तनुस्वास्थ्यार्थमपि सो व्यायाममकरोत् तथा ।
खोखाटि नाम क्रीडायां कुशलः स इति श्रुतः ॥ ९ ॥

विश्वविद्यालयस्यापि परीक्षासूत्तमं यशः ।
शिष्यवृत्तीः पारितोषिकान्यवाप बहूनि सः ॥ १० ॥

प्रथमायां परीक्षायां महाविद्यालयस्य वै ।
अविन्दत् प्रथमां श्रेणीं रामचन्द्रः सुलीलया ॥ ११ ॥

मध्यमायां च मुम्बय्या विद्यापीठस्य संस्कृते ।
वरजीवनदासाख्यां शिष्यवृत्तिमवाप सः ॥ १२ ॥

विशारदपरीक्षायां संस्कृते विषये तथा ।
अविन्दद् 'भाऊ दाजी' ति संज्ञकं पारितोषिकम् ॥ १३ ॥

तथापि दुर्भाग्यवशाद् द्वितीयां श्रेणिमाप सः ।
अभूत्तेन निरुत्साहो दुःखितोऽतीव मानसे ॥ १४ ॥

लब्ध्वा तु प्रथमां श्रेणीं शिष्यवृत्तिं च शासनात् ।
आय. सी. एस. परीक्षार्थं गत्वापि लण्डनं पुरम् ॥ १५ ॥

संप्राप्य तत्परीक्षायां प्रयत्नेनोत्तमं यशः ।
उच्चसेवापदं वित्तं संमानं चार्जितुं तथा ॥ १६ ॥

आकांक्षा महती तस्याभवत्तु निष्फलाधुना ।
एकं हि चिन्तितं तेन दैवेनान्यद्विचिन्तितम् ॥ १७ ॥

नरेच्छायास्त्वस्ति नूनमीश्वरेच्छा वलीयसी ।
न्यायोऽयं सर्वकाले च सर्वत्र दृश्यते भुवि ॥ १८ ॥

अयशः किन्तु रामस्याभवत्तच्छ्रेयसेऽधिकम् ।
यतःसोऽविंददध्यात्मक्षेत्रे सत्कीर्तिमव्ययाम् ॥ १९ ॥

एकोनविंशतिशतेऽधिके वर्षचतुष्टये ।
सोऽपश्यदेकदा स्वप्ने विद्युत्संदेशपत्रिकाम् ॥ २० ॥

स्वर्गलोकादागतां च स्वाक्षरीसहितां पितुः ।
आगतोऽत्र सुखेनाहमित्यर्थां विस्मयावहाम् ॥ २१ ॥

शीघ्रं ययौ रामदुर्गं रामचन्द्रो भयान्वितः ।
मृत्योर्वार्तां पितुस्तत्र तत्कर्णे पतिताऽशुभा ॥ २२ ॥

पितृव्यस्यात्मजो ज्येष्ठः हरीभाऊरिति श्रुतः ।
आसीत् कुटुम्बप्रमुखो निधनस्य पितुः परम् ॥ २३ ॥

वर्षत्रयानन्तरं च सोऽपि स्वर्गपथं गतः ।
निराश्रयो रामचन्द्रो बभूव बहुदुःखितः ॥ २४ ॥

कालेऽस्मिन् सुहृदस्तस्य जोशी मल्हारिसंज्ञकः ।
लिंगप्पा नाम सावळगी शिवरामश्च रानडे ॥ २५ ॥

त्रयोऽप्येतेऽनुगृहीता उमदीप्रभुणाभवन् ।
निष्ठावन्तः साधकास्ते रामस्य गुरुबन्धवः ॥ २६ ॥

एतेषामपि सर्वेषां लिप्सया साधकोत्तमः ।
प्रत्यहं रात्रिमखिलां निद्रया निद्रया विना ॥ २७ ॥

उच्चे काष्ठासने स्थित्वा निजावासस्थलेऽकरोत् ।
एकान्ते यो नामजपं गुरुणापि प्रशंसितः ॥ २८ ॥

आसीत् संगतिरेतेषां रामचन्द्राय लाभदा ।
दृढं स कर्तुमारेभे नामस्मरणसाधनाम् ॥ २९ ॥

महाविद्यालये वेनो नाम्ना प्राध्यापको बुधः ।
अभवद्रामभद्रस्य तस्मिंस्तु परमादरः ॥ ३० ॥

आत्मनो द्वौ गुरू रामो वदति स्म मुहुर्मुहुः ।
उमदीशोऽध्यात्मगुरुर्वेनो विद्यागुरुस्तथा ॥ ३१ ॥

आकृष्टोऽप्यभवद् वेनो रामस्यालौकिकैर्गुणैः ।
अध्यात्मपरया वृत्त्या तथा च बुद्धिवैभवात् ॥ ३२ ॥

तथापरः स्नेहयुत आचार्यो बुडहाउसः ।
रामस्य यो हितान्वेषी तथैव पथदर्शकः ॥ ३३ ॥

रामस्यापि तथैवासीत्तस्मिन्नादरभावना ।
न्यवेदयत्ते स्वाभीष्टमतिविस्रब्धचेतसा ॥ ३४ ॥

एकं थिऑसफी नाम ब्रह्मविद्यामतं भवेत् ।
उपासकस्तन्मतस्य बभूव बुडहाउसः ॥ ३५ ॥

स्वशिष्यो रामचन्द्रोऽपि तन्मतोपासको भवेत् ।
यपेत तेन तत्कीर्तिरैच्छत्तु बुडहाउसः ॥ ३६ ॥

आपणेषु च पत्रेषु व्यानक् खलु निजेप्सितम् ।
स मुहुर्रामचन्द्राय प्रीत्या नैवाग्रहेण च ॥ ३७ ॥

ज्ञात्वा तस्य मनोवाञ्छां रामस्तन्मतवाङ्मयम् ।
अपठत् किंतु तत्तत्वैर्न तुष्टं तस्य मानसम् ॥ ३८ ॥

थिऑसफी गूढविद्याशास्त्रं भवति तन्मते ।
नायं शुद्धोऽध्यात्ममार्ग उमदीशस्य वै यथा ॥ ३९ ॥

एवं तु मनसि कृत्वा विचार्य च पुनः पुनः ।
नाङ्गीचक्रे तन्मतं हि हितायाभूत् स निर्णयः ॥ ४० ॥

विशारदपरीक्षां हि दत्वा प्राक् निर्णयाद्ययौ ।
जम्बुखिण्डीं तदैवायादुमदीशो यथाक्रमम् ॥ ४१ ॥

अस्माकं संप्रदायस्य परमार्थस्य वै किल ।
जम्बुखिण्डी मातृगेहं वदति स्मोमदीशभुः ॥ ४२ ॥

पुरतः श्रोतृवृन्दस्य रामचन्द्रं स एकदा ।
पठनं दासबोधस्य कर्तुमाज्ञापयत् खलु ॥ ४३ ॥

लज्जावशादाह रामो मह्यं तद्भाति दुष्करम् ।
आकर्ण्य तस्य वचनमुमदीशोऽतिविस्मितः ॥ ४४ ॥

दूरीकर्तुं भयं तस्य रामं स प्रादिशत् पुनः ।
पठनं दासबोधस्य कर्तव्यमद्य च त्वया ॥ ४५ ॥

सद्गुरोर्निश्चितादेशादवशोहि चकार सः ।
पठनं दासबोधस्य संतुष्टो येन सद्गुरुः ॥ ४६ ॥

तपस्विनां साधकानां मुख्यानां पुरतस्तदा ।
नागपूर्यां स्वगुरोः पौत्रमब्रवीदुमदीश्वरः ॥ ४७ ॥

यशो महत्तेहि पितामहस्य
पारं नयेत् सप्तजलोदधीनाम् ।
अयं युवा रामचन्द्रस्तु नून
मवेहि सत्यं वचनं ममेदम् ॥ ४८ ॥

उमदीश गुरोर्गिरा तया
यत सर्वे बहुविस्मयान्विताः ।
न विदुर्न कदा भविष्यति
ह्यनृता तत्सदृशस्य सिद्धवाक् ॥ ४९ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते रामचन्द्रस्य महाविद्यालय-
शिक्षणं नाम पञ्चमस्तरङ्गः ।

सप्तमस्तरङ्गः

समुत्तीर्णो रामचन्द्रो विशारदपरीक्षणे ।
'फेलो' इति महाविद्यालये तस्मिन् नियोजितः ॥ १ ॥

तत्रैकदा महाविद्यालयक्रीडाङ्गणे किल ।
प्राध्यापकैस्तु सहितं क्रीडास्पर्धां विलोकयन् ॥ २ ॥

आसीनोऽखिलमाकाशमण्डलं दिव्यतेजसः ।
अनन्तबिन्दुभिर्व्याप्तमपश्यदद्भुतं महत् ॥ ३ ॥

रामचन्द्रस्त्वनुभवं प्रापेमं पारमार्थिकम् ।
अतीन्द्रियस्वरूपं च परमं विस्मयावहम् ॥ ४ ॥

दिव्यस्यानुभवस्यास्य कृत्वा दीर्घं सुचिन्तनम् ।
विश्वस्य मध्यबिन्द्वाख्यः प्रबन्धो हि सुविश्रुतः ॥ ५ ॥

लिखितस्त्वाङ्ग्लभाषायां सुविचारपरिप्लुतः ।
रुचिरो रामचन्द्रेण तत्त्वज्ञानां प्रचोदकः ॥ ६ ॥

अनन्तस्यास्य विश्वस्य मध्यबिन्दुर्य ईक्ष्यते ।
सर्वत्र सर्वकालेषु चैतन्यपरिपूरितः ॥ ७ ॥

मर्यादा तस्य कुत्रापि विद्यते न च दृश्यते ।
इति तेन प्रबन्धेऽस्मिन् सिद्धान्तः प्रतिपादितः ॥ ८ ॥

यदाशृणोद्रामसुखादाचार्यो वुडहाउसः ।
इमं सुदिव्यानुभवमद्भुतं रोमहर्षणम् ॥ ९ ॥

कुतूहलेन तस्यासीदतीव मुदितं मनः ।
अनयद्रामचन्द्रं स पुण्यां वाराणशीं पुरीम् ॥ १० ॥

ॲनी बेझंद्दर्शनार्थं या महाविदुषी किल ।
थिऑसफीमार्गमुख्या विख्याता महिला भुवि ॥ ११ ॥

श्रुत्वानुभूतिवृत्तान्तं दृष्ट्वालेख्यं च तद्गुरोः ।
सुरक्षितः कृपाछत्रे गुरोस्त्वं राममाह सा ॥ १२ ॥

ततः परं चिरं काले रामचन्द्रोऽतिपीडितः ।
मस्तिष्कव्याधिना तस्मात् स्वाध्याये विघ्न उत्थितः ॥ १३ ॥

तथापि सापत्तिरेव तस्याभूदुपकारिणी ।
परमार्थे यतस्तस्य संजाता परमार्तता ॥ १४ ॥

लागुवणकरो बाळशास्त्रीसंज्ञकः प्रथितो भिषक् ।
तस्यौषधं रामचन्द्र आरेभे सेवितुं तदा ॥ १५ ॥

महर्षिरण्णासाहेब उपाख्यः पटवर्धनः ।
भिषग्वरश्च तस्यापि सिषेवे भेषजं तथा ॥ १६ ॥

उभयोरनयोस्तु वैद्ययोः
अगदाद्धापि तयोरनुत्तमात् ।
स्वगुरावपि नामचिन्तने
दृढभक्तिर्भवति स्म तद्धृदि ॥ १७ ॥

तेन कृतं तु गुरुवन्धुसमागमेऽतः
ध्यानं स्वरोगपरिहारकृते त्रिकालम् ।
आसीद् गुरोश्च कृपया दृढश्रद्धया च
रामोऽपि रोगरहितः किल चाल्पकाले ॥ १८ ॥

फेलोपदस्य कालस्य मर्यादावसिता यदा ।
फर्ग्युसन उपाचार्यपदं सोऽवाप वै ततः ॥ १९ ॥

अस्मिन् काले रामचन्द्रो न्यवसत् पुण्यपत्तने ।
गोडबोलेसंज्ञकस्य सद्गृहस्थस्य सद्मनि ॥ २० ॥

स एकदा ध्यानमग्न ऊर्ध्वभागेऽस्य सद्मनः ।
प्रातः काले स सहसा घण्टाया नादमशृणोत् ॥ २१

आसीद् गृहस्य निकटं महादेवस्य मन्दिरम् ।
नादस्तत्रस्थघण्टायाः कदाचित्तु भवेदिति ॥ २२ ॥

रामचन्द्रः समाशङ्क्य पप्रच्छ जननीं प्रति ।
पश्य किं मन्दिरे मातर्घण्टानादो भविष्यति ॥ २३ ॥

नास्ति तत्रस्थघण्टाया नादो माता जगाद तम् ।
आकर्ण्य रामचन्द्रस्तन्मनस्येवमचिन्तयत् ॥ २४ ॥

घण्टानादसमो नादः श्रुतो यस्तेन किं भवेत् ।
अनाहतोऽन्तराकाशादुत्थितः पारमार्थिकः ॥ २५ ॥

ननु तस्य निराकर्तुमाशङ्कां हृदयोत्थिताम् ।
तावत्काले विधिवशात्तस्य हस्ते समागतम् ॥ २६ ।

प्रेषितं तस्य मित्रेण जंबुखिण्डीनिवासिना ।
शङ्कराचार्यरचितस्तोत्रसंग्रहपुस्तकम् ॥ २७ ॥

तस्मिन्नेकं तु सहजं स्तोत्रं तेनावलोकितम् ।
'योगतारावली' नाम तस्य श्लोकान् यदापठत् ॥ २८ ॥

अभूद्रामस्य शङ्कायाः सहसैव निराकृतिः ।
अवर्धत पुनस्तस्य विश्वासो नामचिन्तने ॥ २९ ॥

स्तोत्रमभ्यस्य संपूर्णं लेखमेकं लिलेख सः ।
नाम्ना 'चिन्मय जगत्' मासिके यः प्रकाशितः ॥ ३० ॥

आसीदध्यापनं तस्य प्रसन्नं निपुणं तथा ।
'गोडे' प्राध्यापकेनैवं कृतं भवति वर्णनम् ॥ ३१ ॥

कालेऽस्मिन्नेव रामेण संप्रदायप्रबोधिनी ।
आज्ञया सद्गुरोरेव पुस्तिका भजनात्मिका ॥ ३२ ॥

'नित्यनेमावली' नाम्ना महाराष्ट्र्यां प्रकाशिता ।
उपयुक्ता साधकानां कृते पाठाय प्रत्यहम् ॥ ३३ ॥

तस्याः प्रस्तावनालेखे कथितं रामभाऊणा ।
स्वरूपं संप्रदायस्य वृत्तं च तत्त्वदर्शनम् ॥ ३४ ॥

अस्य प्रास्ताविकस्यास्ति महत्त्वं हि विशेषतः ।
यान्यत्र वर्णितान्येव भवन्ति बीजरूपतः ॥ ३५ ॥

तत्त्वानि संप्रदायस्य तेषामेव सुविस्तरः ।
कृतोऽभूद्रामचन्द्रेण निजग्रन्थेष्वनन्तरम् ॥ ३६ ॥

प्रस्तावनाऽनामिका सा रामेण लिखिता यदि ।
उमदीशोऽतीवसंतुष्टो वृत्त्या रामस्य चैतया ॥ ३७ ॥

कृत्वाखिलं न कृतमेव पश्य
　　त्वलिप्तवत्तिष्ठति रामचन्द्रः ।
मुदोमदीशः प्रभुरेवमाह ।
　　सच्छिष्य इच्छेदधिकं गुरोः किम् ॥ ३८ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते रामचंद्रस्याध्यापनकालो नाम सप्तमस्तरङ्गः ।

अष्टमस्तरङ्गः

उपाचार्यपदं त्यक्त्वा वर्षद्वयमनन्तरम् ।
डेक्कने वेतनाधिक्यान्महाविद्यालये पुनः ॥ १ ॥

स्वीचक्रे हस्तलिखितग्रन्थपालपदं हि सः ।
तदा तस्य निवासोऽभूत्तत्रैव वसतिगृहे ॥ २ ॥

अष्टभागे क्रमाङ्कस्य कक्ष एकादशस्य च ।
फलकस्तस्य नाम्नोऽस्ति श्रूयतेऽद्यापि तत्र वै ॥ ३ ॥

अस्मिन् सेवाकाले कृतं प्रभूतं हि रामचन्द्रेण ।
पठनं शास्त्रज्ञानां ग्रन्थानां चापि तत्त्वविद्यायाः ॥ ४ ॥

विशारदस्य पदवीं धारयन् केवलं तदा ।
जानन्तो रामचन्द्रस्य विद्वत्त्वं पात्रतां तथा ॥ ५ ॥

डेक्कन्शिक्षणसंस्थाया यद्वस्तु सभासदः ।
ऐच्छन् फर्ग्यूसने रामः पदं प्राध्यापकस्य च ॥ ६ ॥

अङ्गीकुर्यात् सदस्यत्वं संस्थाया जीवनावधिम् ।
अतस्ते प्रार्थयामासुर्रामचन्द्रं मुहुर्मुहुः ॥ ७ ॥

त्यागस्य ज्ञानदानस्य संस्थाया ध्येयमुत्तमम् ।
इति मत्वा रामचन्द्रः स्वीचकार तदर्थनम् ॥ ८ ॥

एकोनविंशतिशतेऽधिके वर्षे चतुर्दशे ।
तत्पदं भूषितं तेन दशवर्षाण्यनन्तरम् ॥ ९ ॥

वाङ्मयस्याङ्गलभाषायामादावध्यापनं हि सः ।
चकार तत्त्वविद्याया नित्यं च तदनन्तरम् ॥ १० ॥

विशारदपरीक्षार्थे ग्रन्थं कार्लाइलस्य सः ।
'विभूतिश्च विभूत्यर्चा' प्रसिद्धं नाम वाङ्मये ॥ ११ ॥

अध्यापयत् समीचीनं छात्रेभ्यो मार्गदर्शकम् ।
ख्यातिस्तुवर्तते तस्य शिष्यैर्नैकैः सुवर्णिता ॥ १२ ॥

'लक्षणानि विशेषाश्च कालस्य' मार्गदर्शिका ।
कार्लाइलस्य ग्रन्थस्य चापि तेन प्रकाशिता ॥ १३ ॥

ग्रन्थस्य विक्रयादस्योपार्जितेन धनेन हि ।
कार्लाइलस्य नाम्नैकं कुटीरं तेन निर्मितम् ॥ १४ ॥

अष्टादशशते पञ्चत्रिंशदब्देऽधिके शके ।
माघे शुद्धे तृतीयायामुमदीशो दिवं गतः ॥ १५ ॥

श्रुत्वा वृत्तं परममशुभं सद्गुरोरात्मनश्च
निर्याणस्याभवदतिशयं दुःखितो रामचन्द्रः ।
शोकेनासीत् विरहगुरुणा व्याकुलं तस्य चित्तम्
शीघ्रं सोऽगात् सजलनयनो हिंचगेरीमठं ह ॥१६॥

तस्योमदीशः सर्वस्वं पिता माता गतिः प्रभुः ।
साक्षात् किलापरः प्राणो ननु तस्य छतो हि सः ॥ १७ ॥

अमङ्गा गुरुनिर्याणविषये तेन ये कृताः ।
ते दर्शयन्ति रामस्य गुरुभक्तिमलौकिकाम् ॥ १८ ॥

स्वगुरोर्निर्धनादनन्तरम्
बहुकालं स्मरणेन तस्य तु ।
शयनं नयनाश्रुबिन्दुभिः ।
यत सिक्तं भवति स्म प्रत्यहम् ॥ १९ ॥

दीर्घाभ्यासाद्रामचन्द्रः सद्गुरोः कृपया तथा ।
पारंगतपरीक्षायां लेभे सर्वोत्तमं यशः ॥ २० ॥

सूचितं पूर्वमेवासीत् स्वप्ने तस्य तु तद्यशः ।
तथैवाभूदिति दृष्ट्वा परमाल्हादितोऽभवत् ॥ २१ ॥

अविन्दत् प्रथमश्रेण्यां प्रथमाङ्कं न केवलम् ।
तेलंगपदकं मुम्बाविश्वविद्यालयस्य च ॥ २२ ॥

तथापूर्वं कुलगुरुसुवर्णपदकं किल ।
विशेषेण पुनश्चापि प्रशंसोल्लेखमाप यत् ॥ २३ ॥

परीक्षकेभ्यो जानाति परीक्षार्थी यताधिकम् ।
निवेदने स्वे लिखितं कुतुकेन परीक्षकैः ॥ २४ ॥

यशसानेन महता परप्रान्तजनेष्वपि ।
प्रसृता तस्य सत्कीर्तिर्यथा तैलमिवाम्भसि ॥ २५ ॥

स्वल्पकालेनैव रामो बंगलूरे निमन्त्रितः ।
गीर्वाणविद्यापीठस्य स्थापनाया महोत्सवे ॥ २६ ॥

उत्सवप्रमुखैस्त्रीणि व्याख्यानानि प्रयच्छतुम् ।
औपनिषत्तत्त्वविद्याविषयप्रतिपादने ॥ २७ ॥

वटोदरनरेशेणाध्यक्षस्यालङ्कृतं पदम् ।
शुभोत्सवे तदा नैके मिलिताः पण्डिता जनाः ॥ २८ ॥

व्याख्यानैस्तस्य गम्भीरैर्नूतनोन्मेषशालिभिः ।
श्रुत्यन्तर्निहिताध्यात्मविद्यारूपप्रकाशकैः ॥ २९ ॥

विद्वत्त्वप्रचुरैः सर्वेऽध्यक्षेण सहिता जनाः ।
प्रहृष्टाः सुप्रसन्नास्तं मुक्तकण्ठं शशंसिरे ॥ ३० ॥

केसरीवृत्तपत्रस्य संपादकपदं महत् ।
स्वीकर्तुं लोकमान्यैस्तु पृष्ट आदरपूर्वकम् ॥ ३१ ॥

अयोग्यं नूनमात्मानं भावयन् राजकारणे ।
दत्तो नकारो रामेण तेभ्यः प्रणतया गिरा ॥ ३२ ॥

पृष्टस्तैराङ्ग्लभाषायां कर्तुं भाषान्तरं पुनः ।
गीतारहस्यग्रन्थस्य रामो नेत्युत्तरं ददौ ॥ ३३ ॥

तथापि लोकमान्यानां कृते तस्याभवत् सदा ।
महापुरुष इत्येव परमादरभावना ॥ ३४ ॥

अस्मिन् कालावधौ रामो निबन्धानलिखत् बहून् ।
तेषां बहुप्रसिद्धौ द्वौ ' ग्रीकगीर्वाणभाषयोः ॥ ३५ ॥

व्याकरणस्य तुलनाभ्यासो हेर्रविलटस् तथा ।
अरविन्दघोषैरन्यैश्च विद्वद्भिर्बहुशंसितौ ॥ ३६ ॥

तत्त्वज्ञानपरा ग्रन्था लिखिता ग्रीकपण्डितैः ।
पठित्वा ग्रीकभाषायामेव तान् लिखितुं वरम् ॥ ३७ ॥

लेखान् परीक्षणपरान् कृत्वैवं तेन निश्चयम् ।
सा भाषा सम्यगभ्यस्ता प्रयत्नेनात्मसात् कृता ॥ ३८ ॥

तथैव तेनाधीताश्च फ्रेंचलॅटिनजर्मनाः ।
भाषा अपि ततः सोऽभूत् नानाभाषाविचक्षणः ॥ ३९ ॥

एकोनविंशतिशतेऽधिके षोडशवत्सरे ।
छात्राणां भूतपूर्वाणां प. भा. विद्यालयस्य वै ॥ ४० ॥

स्नेहसंमेलनं तस्य रामचन्द्रेण भूषितम् ।
मुख्यातिथिपदं तेषां यतो मान्यतमो हि सः ॥ ४१ ॥

उत्सवस्य दिने मुख्येऽशुभैका घटनाभवत् ।
पतिता तस्य हस्ते तु विद्युत्संदेशपत्रिका ॥ ४२ ॥

हन्त दुर्मरणस्यैव नवजातस्य तच्छिशोः ।
यया तु वार्तया तस्याभवच्छोकाकुलं मनः ॥ ४३ ॥

दुःखं तथाप्यसहत स्थितप्रज्ञसमो हि सः ।
समाचरत् स्वकर्तव्यं स्मृत्वा देवं च सद्गुरुम् ॥ ४४ ॥

एकोनविंशतिशते वर्षे सप्तदशोत्तरे ।
तेनैकं 'विजरी' नाम्ना सह प्राध्यापकेन वै ॥ ४५ ॥

त्रैमासिकं भारतीयतत्त्वज्ञानसमीक्षणम् ।
इत्याङ्ग्लवाण्यामारब्धं 'माइंड' सदृशं खलु ॥ ४६ ।

विद्वद्वरेण्यभाण्डारकरनाम्ना विनिर्मितम् ।
मन्दिरं प्राच्यविद्यायाः संशोधनपरं हि यत् ॥ ४७ ॥

तस्यासीत् कार्यकारिण्या रामभद्रः सभासदः ।
यतस्तु भाण्डारकरे तस्याभूत् परमादरः ॥ ४८ ॥

एकोनविंशतिशतेऽधिकेऽष्टादशवत्सरे ।
ऑक्टोबराभिधे मास इन्फ्लुएंझाज्वरार्तिना ॥ ४९ ॥

सीताबाई तस्य भार्या दुर्भाग्यान्निधनं गता ।
द्वितीया च महापत्तिः सुतस्य मरणोत्तरम् ॥ ५० ॥

किन्तु पुण्या गतिः प्राप्ता पत्न्या स शान्तचेतसा ।
अहोऽम्बुरावमलिखत् पत्रमेकं महामनाः ॥ ५१ ॥

ततोऽधिकं मिश्रमेकं स आह परमात्मने ।
अहं यदि प्रार्थयिष्ये भार्याया जीवितं तदा ॥ ५२ ॥

निःसंशयमरक्षिष्यत् कृपयासौ दयाघनः ।
न किन्तु प्रार्थितं तेन विचिन्त्य मनसा दृढम् ॥ ५३

ईशेच्छया भवतु यत्तत्र तु स्वार्थेच्छया कदा ।
सत्यमेवाद्भुतं सर्वं चरितं हि महात्मनाम् ॥ ५४ ॥

मायाति दुःखमेकाकि न्यायस्तु दृश्यते भुवि ।
पश्चादल्पदिनेष्वेव तस्यात्यन्तहितैषिणी ॥ ५५ ॥

माताप्यगात् स्वर्गपथं जगदम्बास्वरूपिणी ।
नभसोऽशनिसंपात इन्फ्लुएन्झाज्वरात्तथा ॥ ५६ ।

जननी सद्गतिं प्रापेत्यब्रवीद्राम एकदा ।
मृतदेहे तदा तस्या दृष्टः शोभो लसन् यतः ॥ ५७ ।

जनन्याः स्मृतिमात्रेण वदति स मुहुर्मुहुः ।
स्वात्मनः परमार्थस्य सैवासीत् मूलकारणम् ॥ ५८ ॥

पत्नीजनन्योर्निधनाच्च शिशोश्च
संसारपाशाः सकला विनष्टाः ।
ईशेच्छयैवेति दृढं विचार्य
संलग्नमन्तः परमार्थमार्गे ॥ ५९ ॥

विठोऽस्ति राज्यं तव मेऽधुना च
परस्य कार्यं बत विद्यते नो ।
यथाह पूर्वं तुकारामसाधुः
नयस्तुकाप्याह तथैव रामः ॥ ६० ॥

प्राच्यविद्यामन्दिरस्य परिप्रान्ते विनिर्मितम् ।
गृहं तेन निवासार्थमध्यात्मभवनाभिधम् ॥ ६१ ॥

तेनैकदा श्रुतं ध्याने क्रुद्धो ज्ञानेश्वरस्त्वयि ।
तत्समाधेर्दर्शनार्थमालन्दीं सत्वरं ययौ ॥ ६२ ॥

तस्या दर्शनकाले तु वृत्तमेकं किलाद्भुतम् ।
अध्यात्मभवनस्यासन्नुध्वस्ताः सर्वभित्तयः ॥ ६३ ॥

इदं दृष्ट्वाद्भुतं घोरं रामचन्द्रोऽतिविस्मितः ।
पुनश्चाध्यात्मभवनभित्तयस्तेन निर्मिताः ॥ ६४ ॥

कृत्वा ज्ञानेश्वरीदासबोधसप्ताहमेव सः ।
अध्यात्मभवनेऽगच्छद्वासाय तदनन्तरम् ॥ ६५ ॥

आसीदबहुलमुत्कृष्टं समृद्धं तस्य साधनम् ।
नूतने भवने चास्मिन् पठनं लेखनं तथा ॥ ६६ ॥

समन्ततो निर्जनेषु स्थलेषु गव्हरेषु सः ।
गत्वा समाचरद् ध्यानं दीर्घकालमतन्द्रितः ॥ ६७॥

चरन् प्रदक्षिणाकार एकदा भवनाद्बहिः ।
सर्वतो हनुमद्रूपं पुरतोऽक्ष्णोर्ददर्श सः ॥ ६८ ॥

पृष्टस्तु कारखानीसैर्यद्दृष्टं तत्त्वबेदयत् ।
जयन्तिर्मारुतेरद्य दर्शनं सुष्ठु तेऽब्रुवन् ॥ ६९ ॥

अम्बरं निखिलं शेषफणामण्डलराशिभिः ।
व्याप्तमेवाभ्दुतं दृश्यमपश्यदन्यदेकदा ॥ ७० ॥

ज्ञानेश्वरतुकारामादिकानां भक्तिवाङ्मयम् ।
आदेशं प्राप सोऽध्येतुं ध्याने तु पुनरेकदा ॥ ७१ ॥

भक्तिस्तु द्वैतमूलैवाद्वैते भक्तेरसंभवः ।
एवमस्ति मतं केषां भक्तिशास्त्रविदां किल ॥ ७२ ॥

नानिवार्योऽद्वैतभक्त्योर्विरोधो विद्यते कदा ।
इत्येवं मतमन्येषां तत्त्वज्ञानां च सूरिणाम् ॥ ७३ ॥

रामभद्रस्य चित्तेऽपि शङ्कासीदेवमुत्थिता ।
कथमद्वैतभक्त्योश्च साहचर्यं भवेन्ननु ॥ ७४ ॥

तत्त्वज्ञानां च ग्रन्थानां भक्तिशास्त्रविदां तथा ।
ज्ञानेश्वरादिसाधुनां सुसूक्ष्माध्ययनेन तु ॥ ७५ ॥

संप्रदायगुरूणांच प्रमाणवचनैस्तथा ।
स्वतोहि दिव्यानुभवैस्तस्य शङ्का निराकृता ॥ ७६ ॥

साधनेऽध्यापनेऽभ्यासे कालमेवं स यापयन् ।
शीतज्वरेण सहसा पुनरपीडितोऽभवत् ॥ ७७ ॥

अतः शरीरस्वास्थ्यर्थं जम्बुखिण्डीं जगाम सः ।
मासत्रयाधिकं कालं ततः पुण्यपुरीं ययौ ॥ ७८ ॥

ज्ञानेश्वरीदासबोधसप्ताहानकरोद् बहून् ।
तेनैकदाप्यन्नदानमध्यात्मभवने कृतम् ॥ ७९ ॥

ज्वरस्तथापि नामुञ्चत्तेन संपीडितः पुनः ।
अन्नस्यापचनेनापि प्राप दुर्बलतां तनोः ॥ ८० ॥

एवं सत्यपि रामोऽगात् पाण्डुरङ्गपुरं प्रति ।
श्रूयते तत्र तस्याभूत् साक्षात् विठ्ठलदर्शनम् ॥ ८१ ॥

तथाद्यशंकराचार्यस्योत्सवे हुबळीपुरम् ।
दातुमेकं च व्याख्यानं ग्रीष्ममासेऽपि सो ययौ ॥ ८२ ॥

व्याधिर्वृद्धिंगतस्तेन शरीरं ज्वरपीडितम् ।
अभवत् कृशमत्यन्तं भेषजं तु निरर्थकम् ॥ ८३ ॥

कार्यं प्राध्यापनस्यापि दुष्करं तमभूत्तदा ।
अमात्तु नगरीं पुण्यां तस्मै प्रसितुमुत्थिताम् ॥ ८४ ॥

एकदा कारखानीसमध्यात्मभवनाद्बहिः ।
इतस्ततोहि पश्यन्तं दृष्ट्वा रामस्तमब्रवीत् ॥ ८५ ॥

अंतर्याहि कुरु ध्यानं वहिः पश्यसि किं वृथा ।
व्याप्तमेव वहिः सर्वमशुचित्वेन सर्वथा ॥ ८६ ॥

गुरुर्व्याधिना चाधिना त्रस्त एवं
दृढो निश्चयो मानसे तस्य जातः ।
स्ववृत्तेर्विरामं गृहीत्वाल्पकालम्
प्रयातुं गुरोर्मङ्गलां हिंचगेरीम् ॥ ८७ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते प्राध्यापनकालस्य तथाप्त
जनविरहस्य वर्णनं नामाष्टमःस्तरङ्गः ।

नवमस्तरङ्गः

देयप्राप्तिर्वाथ देहस्य मुक्तिः
रामो ययौ निश्चयात् हिचगेरीम् ।
सह्यानयत् मृत्युपत्रं तथा स्वम्
भूत्वा निराशो यत जीवितस्य ॥ १ ॥

हस्तेऽम्बुरावस्य वै मृत्युपत्रम्
दत्त्वोपरि स्वाक्षरीं तस्य कर्तुम् ।
साक्ष्यस्वरूपां कृपयैव रामः
तं प्रार्थयामास विनीतवाचा ॥ २ ॥

अङ्गीचक्रे नार्थनामम्बुरावः
उक्त्वा कृतं सद्गुरुणा भविष्यम् ।
जीवेद् विना संशयं रामचन्द्रः
आपष्टि वर्षं कृपयेश्वरस्य ॥ ३ ॥

यमनाक्का नाम तस्य पितृव्यदुहिताभवत् ।
स्वशुश्रूषार्थमानीता तेन सा गतभर्तृका ॥ ४ ॥

नूनं चकार सा साध्वी रामस्य भ्रातुरात्मनः ।
ततः परं दीर्घकाले शुश्रूषां मातृवत् किल ॥ ५ ॥

अस्मिन् काले रामभावोर्दयनीया तनुस्थितिः ।
आसन्नमरणावस्था चर्ममात्रशरीरकः ॥ ६ ॥

यष्ट्याधारं विना रामोऽभवच्चरितुमक्षमः ।
आहारः केवलं दुग्धं तदप्यल्पं दिनेऽखिले ॥ ७ ॥

स्वजनानां वियोगश्च विघ्ना लौकिकजीवने ।
एकैकापि किलापत्तिर्धैर्यापहरणे क्षमा ॥ ८ ।

अस्यां विपदवस्थायामाधार एक एव हि ।
सद्गुरौ परमार्थे च निष्ठाऽविचलिता परा ॥ ९ ॥

दीर्घकाले प्रतिदिनं ज्येष्ठेण गुरुबन्धुना ।
अम्बुरावेण सहितं सोऽकरोन्नामचिन्तनम् ॥ १० ॥

एकदा स्वप्नदृष्टान्तस्तस्यासीदशृणोत्तदा ।
सद्गुरुं कथयन्तं तं ध्याने यद्वस्तु पश्यसि ॥ ११ ॥

नेत्रयोः पुरतो नित्यं तद्देवेति न मन्यसे ।
व्याधेरतः शरीरस्य मुक्तस्त्वं न भविष्यसि ॥ १२ ॥

पुनरप्येकदा ध्यानेऽशृणोत् शब्दान् हि सद्गुरोः ।
'इदं पुष्पं गृहाण त्वं' ध्यानस्यान्ते ययौ यदा ॥ १३ ॥

समाधेर्वन्दनार्थं स सद्गुरोर्दृष्टवान् तदा ।
पुष्पमेकं नव्यमेव समाधेः शिरसि स्थितम् ॥ १४ ॥

निर्दिष्टं गुरुणा पुष्पं यत्तद्देवेति भावयन् ।
सेवितं भैषजमिति प्रत्यहं स्वल्पमेव तत् ॥ १५ ॥

ऊनं वर्षद्वयादेवं हिंचगिर्यां वसन् किल ।
विनौषध श्रद्धयैव सुचिरं नामचिन्तनात् ॥ १६

न केवलं व्याधिमुक्ता तनुस्तस्याभवत् परम् ।
दिव्यानुभूतिभिर्नैकैः समृद्धं तस्य जीवनम् ॥ १७

साधकस्याभवत् सिद्धः पश्यन्नात्मानमात्मनि ।
अकामोऽप्याप्तकामश्च पूर्णकामोऽभु महाप्रः ॥ १८ ॥

दिव्याः स्वानुभवाः प्राप्ताः केचित्तेनैव वर्णिताः ।
अभङ्गे तानहं मन्ये वक्तुमप्योचितं भवेत् ॥ १९ ॥

ध्याने दृष्टं जालकं मौक्तिकानाम्
शुभ्रं शुद्धं शोभनं दीप्तिमच्च ।
दिव्यप्रभां चंद्रिकाया अपश्यत्
चक्रे श्वेते श्यामवर्णं च चक्रम् ॥ २० ॥

शेषस्य पुच्छं वलयैर्युतं च
तेन दृष्टो विश्वतश्चक्षुरात्मा ।
देवस्तथा सगुणो निर्गुणोऽपि
गुरोः प्रसादाद्गुमहीश्वरस्य ॥ २१ ॥

ध्याने 'दत्तदिगम्बरमहेश' नामानि चाशृणोद् रामः ।
गुरुदत्तबीजनाम्नो यानि विभिन्नानि तेन संदृष्टः ॥ २२ ॥

अम्बुरावं यदा रामोऽब्रवीदनुभवं त्विमम् ।
'जितं त्वये' त्याह सोऽपि हर्षनिर्भरचेतसा ॥ २३ ॥

ते बीजनामाङ्कुरितं त्वं भविष्यस्यतः परम् ।
अधिकृतो नाम दातुं साधकेभ्योऽवदत् पुनः ॥ २४ ॥

अशृणोद् धर्मशालायां वर्डोले नाम खेटके ।
इस्लामधर्मनामानि स्वल्पकालादनन्तरम् ॥ २५

झरथुष्ट्रेति शब्दं सो ध्याने शुश्रावचैकदा ।
अपि तस्याकृतिस्तेन तदा दृष्टा भवेद् ननु ॥ २६ ॥

यतः स कारखानीसं पप्रच्छ कुतुकेन हि ।
उष्ट्र एवाभवत् किं नु झरथुष्ट्रस्य वाहनम् ॥ २७ ॥

संपश्यन् दिव्यनेत्राभ्यामेकाग्रमनसाखिलम् ।
विश्वं व्याप्तं ज्योतिषैव प्रापानुभवमद्भुतम् ॥ २८ ॥

प्राप्तव्यमेव मनुजेन मनुष्यदेहे
लब्धं मयास्ति कृपया च गुरोरिदानीम् ।
तस्यैच्छयैव सकलं तदतः परं स्यात्
धन्योऽस्म्यहं वच इदं वदति स्म रामः ॥ २९ ॥

पुरा दुर्बलो यश्चरतं किलासीत्
इदानीं स गर्वोर्णवस्त्रावृतोऽद्यम् ।
अहो पौषमासे व्यतरद् जनेभ्यः ।
स्वपद्भ्यां चरन् भोजनायागतेभ्यः ॥ ३० ॥

व्याधिमुक्तेन तेनातो गन्तुं पुण्यपुरीं पुनः ।
अनुज्ञयाम्बुरावस्य सेवार्थं निश्चितं कृतम् ॥ ३१ ॥

नानुकूलं पुण्यपुरं तनोः स्वास्थ्याय तस्य तु ।
अतो रामः संस्थयाभूद् नियुक्तः सांगलीपुरे ॥ ३२ ॥

विलिंग्डनमहाविद्यालये प्राध्यापकेति च ।
ज्ञात्वा हिंवगिरेस्तत्र सेवार्थं राम आययौ ॥ ३३ ॥

इत्थं निवासे किल हिमगिर्याम्
काले च वर्षाधिकमासषट्कम् ।
तनोर्बहुस्वास्थ्यमवाप रामः
तथापरोक्षाप्यनुभूतिसान्द्रम् ॥ ३४ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते तनुस्वास्थ्याय हिमगिरीनिवासो नाम नवमस्तरङ्गः ।

दशमस्तरङ्गः

सद्गुरोरुमदीशस्य स्वप्नादेशानुसारतः ।
एकोनविंशति शते द्वाविंशे वत्सरेऽधिके ॥ १ ॥

मनुनाम्ना वैद्यकुले जातया कन्यया सह ।
रामस्य चेरलामपुरे द्वितीयोऽभवदुद्वहः ॥ २ ॥

नाम्ना प्रथमभार्याया विवाहानन्तरं मनुः ।
आसीत् संबोधिता सीताबाईत्येवोत्तरायुषि ॥ ३ ॥

उपदिश्यैव ते भार्यां नवां दास्यामि निश्चितम् ।
स्वप्नादेशो दत्त आसीद्रामस्य गुरुणा किल ॥ ४ ॥

पश्चात्तथाल्पकालेन रामो भार्यासमन्वित. ।
समाधिदर्शनायागाद् गुरोर्हिचगिरिं शुभाम् ॥ ५ ॥

सीता ध्यानार्थमासीना समाधिपुरतो यदा ।
उमदीशगुरोः प्राप यथादिष्टमनुग्रहम् ॥ ६ ॥

एतेन रामभद्रस्तु परमाल्हादितोऽभवत् ।
निर्याणोत्तरमस्तित्वमनुभूयोमदीशप्रभोः ॥ ७ ॥

स्वास्थ्याभावात् शरीरस्य सांगलीनगरे पुनः ।
रामचन्द्रो गच्छति स्म हिंचगेरीं मुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥

यद्गुकाले तस्यासीच्चित्ते केतुं भुवं निवासार्थम् ।
स्वतनोः स्वास्थ्यस्य कृते हिंचगिरीसन्निधिस्थितग्रामे ॥ ९ ॥

संकल्पः सोऽभूदधुना दृढः प्रयत्नान् हि कर्तुमारेभे ।
भूशोधने च साहाय्याद् मित्राणां चाधिकारिणां रामः ॥ १० ॥

गजेन्द्रगड्करो वाली नाम्ना द्वावधिकारिणौ ।
रामचन्द्रस्यैतदर्थे साहाय्यं भूरि चक्रतुः ॥ ११ ॥

एकदा हिंचगिर्यां वै ध्यानं कुर्वन् स्थितोऽभवत् ।
रामो निद्रावशः स्वप्ने पीनं गौरशरीरकम् ॥ १२ ॥

अपश्यदेकं पुरुषं व्याहरन्तमिदं वचः ।
निंबर्गीशमहाराजो निंबाळस्थानकं गतः ॥ १३ ॥

भक्तिप्रसरमद्यापि महाराजः करोति किम् ।
प्रपच्छ रामभद्रस्तं प्राप्तवांश्चिदमुत्तरम् ॥ १४ ॥

नेत्रे कर्णौ मुखं चापि निमील्य कुरु चिन्तनम् ।
विदितं ते यथाकालं सर्वमेव भविष्यति ॥ १५ ॥

सम्यग् विचिन्त्य स्वप्नार्थं रामचन्द्रेण निश्चितम् ।
क्रेतुं भूमिं निवासाय निंबाळस्थानकान्तिके ॥ १६ ॥

देवस्य सद्गुरोश्चैव कृपया तस्य निश्चयः ।
स्वल्पकाले सुसफल आयासेन विनाभवत् ॥ १७ ॥

पाटीलसंज्ञोमक्काया नाडगौडाह्वयस्य च ।
स्थानकस्य समीपस्थां निजभूमिं सुविस्तृताम् ॥ १८ ॥

उभयोरानुकूल्येन वालीनाम्नाधिकारिणः
साहाय्याद् रामचन्द्रस्तु स्वल्पमूल्येन प्राप्तवान् ॥ १९ ॥

स्थानस्यास्य निवासाय रामचन्द्रस्य निर्णये ।
उद्देश आसीद् द्विविधो लौकिकः पारमार्थिकः ॥ २० ॥

स्थानादस्मान्नातिदूरं हिंचगेरी तथोमदी ।
तथैव निंबर्गीशस्य निंबर्गीखेटकं शुभम् ॥ २१ ॥

निंबाळस्थानकस्येदं संलग्नं स्थानमेव च ।
निंबाळग्राम एवापि नातिदूरो हि वर्तते ॥ २२ ॥

आरोग्यस्य कृते चापि सर्वोत्तममिदं स्थलम् ।
संयुते लोहमार्गेण सोलापूरविजापूरे ॥ २३ ॥

नियोजितं लघुगृहं निर्मातुं रामभाउणा ।
अस्मिन् स्थले समारब्धं कर्तुं साहित्यसंग्रहम् ॥ २४ ॥

तनोः स्वास्थाय कालेऽस्मिन् स्थित्वा निंबाळखेटके ।
नाडगौडानामकस्य सद्गृहस्थस्य सद्मनि ॥ २५ ॥

प्राध्यापनाय याति स ततः स सांगलीपुरम् ।
अनेनासन्नसन्तुष्टा नैके संस्थासभासदः ॥ २६ ॥

दुर्दैवात् कारणमिदं जातं संस्थासभासदाम् ।
नैकेषां सह संघर्षस्याभूत्तेन स दुःखितः ॥ २७ ॥

दोषारोपौ सदस्यैर्द्वौ तद्विरुद्धं कृतौ तदा ।
संस्थानियमभङ्गश्चाध्यापनेऽनियमस्तथा ॥ २८ ॥

गभीरचिन्तनेनान्ते कृत्वा मनसि निश्चयम् ।
संस्थासेवात्यागपत्रं रामचन्द्रो ददौ किल ॥ २९ ॥

त्यागस्य विषये चर्चा नावश्या नोचिता मता ।
अलमेतद् वक्तुमेव त्यागस्तस्याभवत् खलु ॥ ३० ॥

न केवलं तद्धिताय नैकेषां श्रेयसे परम् ।
तिलकस्याभवत्त्यागो राष्ट्रस्य श्रेयसे यथा ॥ ३१ ॥

प्राध्यापनस्य कां कीर्तिं शाश्वतीं कीर्तिमुत्तमाम् ।
स लेभे परमार्थस्य क्षेत्रे विश्वे च भारते ॥ ३२ ॥

किन्तु रामो ब्रवीति स्म कार्तज्ञेन मुहुर्मुहुः ।
फर्ग्यूसने सेवयैव प्रतिष्ठाप्यतनी मम ॥ ३३ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते प्राध्यापकपदत्यागो नाम दशमस्तरङ्गः ।

एकादशस्तरङ्गः

निर्दिष्टमासीत् किल त्यागपत्रे
रामेण यच्चिन्तितं कार्यमेकम् ।
व्रतस्वरूपं महत् जीवनस्य ।
शेषायुषि स्वात्मभावेन कर्तुम् ॥ १ ॥

कार्यं तदासीत् परमेश्वराप्तिः
लोके तथाध्यात्मपथप्रचारः ।
सेवानिवृत्तेर्द्रुतमेव पश्चात्
चित्तं दधौ तत्परिपूर्तये सः ॥ २ ॥

धर्मस्य परमार्थस्य प्रसरं कर्तुमिच्छुकान् ।
अध्यात्मविद्याजिज्ञासून् समानेतुं बुधान् जनान् ॥ ३ ॥

अध्यात्मधर्मयोः पीठं स्थापितं पुण्यपत्तने ।
अध्यात्मभवने तेन स्वरूपकालादनन्तरम् ॥ ४ ॥

अस्य विश्वस्य तत्त्वैरथपापस्य शोधनं ।
अध्यात्मशास्त्रविषये एतमालोच्य तत्त्वितः ॥ ५ ॥

कर्तुं पोषणमन्यासां विबुधानां प्रवचनम् ।
तत्त्वेतिहासविषये पीठस्यासीत् प्रयोजनम् ॥ ६ ॥

संचालकोऽस्य पीठस्य रामचन्द्रोऽभवत् स्वयम् ।
कार्यपाठौ दामले च गोडे प्राध्यापकाग्रणी ॥ ७ ॥

राधाकृष्णोजयकरो ज्ञानियोग्यौन्धभूपति- ।
त्रैलवल्करा इमे चासन् पीठस्य मन्त्रिमण्डले ॥ ८ ॥

एकोनविंशति शतेऽधिकेऽब्दे पञ्चविंशति ।
एप्रीलमासे निंबाळे पूर्णासीद् गृहनिर्मितिः ॥ ९ ॥

गृहप्रवेशनात्पूर्वं सोल्हासं रामभाउणा ।
दिनान् सप्त कृतस्तत्र साधनामङ्गलोत्सवः ॥ १० ॥

बहवः साधकाः श्रेष्ठा उत्सवाय समागताः ।
शिवलिंगव्याम्बुरावगिरिमल्लेश्वरादयः ॥ ११ ॥

रक्षायाः सद्गुरोः पात्रं भूम्यन्तर्मध्यमन्दिरे ।
निधायोपरि तच्चित्रं स्थापितं प्रथमं तदा ॥ १२ ॥

त्रिकालभजनं नामजपो घण्टात्रयं तथा ।
पोथीवाचनं चाभूत् सप्ताहस्य दिनक्रमः ॥ १३ ॥

साध्व्या शिवलिंगया तस्योत्सवस्य वर्णनं महत् ।
एवमस्ति कृतं रम्यं स्वात्मानुभवपूरितम् ॥ १४ ॥

पुरतोऽन्तश्चक्षुपोऽभूत् रामस्यास्य शुभे गृहे ।
मुनीनामपि साधूनां महतां नित्यदर्शनम् ॥ १५ ॥

दृष्टेर्दिव्यप्रभायाश्च स्वात्मानन्दसुखस्य च ।
मल्लिकासुमगन्धस्य नासापि सुखसेवनम् ॥ १६ ॥

रामचन्द्रस्य वासोऽभूद् गृहेऽस्मिन्स्वनिर्मिते ।
सपत्नीकः सुखेनैव प्रायो वर्षद्वयाधिकम् ॥ १७ ॥

अस्मिन् कालावधावेव शुभैका घटनाभवत् ।
नाम्ना शकुन्तलां सीतादेवी कन्यामजीजनत् ॥ १८ ॥

कालं द्वादशवर्षेभ्योऽधिकमभ्यस्य वाङ्मयम् ।
एकोनविंशतिशते षड्विंशाधिकवत्सरे ॥ १९ ॥

महाराष्ट्रीयभक्तानां ख्यातानामात्मदर्शिनाम् ।
ज्ञानेश्वरतुकारामरामदासमहात्मनाम् ॥ २० ॥

वचनामृतानीति नाम्ना चत्वारो रामभाउणा ।
अध्यात्मग्रन्थमालाया ग्रन्था इति प्रकाशिताः ॥ २१ ॥

' उपनिषत्तत्त्वविद्याया विधायकसमीक्षणम् ' ।
नाम्ना ख्यातोऽपि ग्रन्थोऽस्मिन् काल एव प्रकाशितः ॥ २२ ॥

मॅक्डोनल्ड्कीथयाकोबीविंटरनिट्झ्राप्सनादिभिः ।
विश्वविख्यातविद्वद्भिर्ग्रन्थोऽयं भूरि शंसितः ॥ २३ ॥

ग्रन्थोऽक्षय्यस्वरूपोऽयं भवेद् भुवि सुनिश्चितम् ।
प्रादांसदिति शब्दैस्तु गार्बे जर्मनपण्डितः ॥ २४ ॥

पाण्डित्यस्य प्रकाण्डस्य सुदीर्घचिन्तनस्य च ।
प्रमाणभूतो ग्रन्थोऽयमिति रालिन्सनोऽलिखत् ॥ २५ ॥

दृष्टिक्षेपेण ग्रन्थस्य तत्र स्पष्टं हि दृश्यते ।
कियद्देशनाधिकरत्वं गतोऽस्मि डायसनात् पुरः ॥ २६ ॥

विषयेऽस्मिन्नुपनिषत्तत्त्वसंशोधने खलु ।
इति प्रशंसोद्गारान् वै निजगाद मिमर्मनः ॥ २७ ॥

लिखित्वा ह्याङ्ग्लभाषायामिमं ग्रन्थमलौकिकम् ।
कीर्तिं दिगन्तां संप्राप रामभाउरसंशयम् ॥ २८ ॥

चतुर्विधा भूमिकास्तु विषयप्रतिपादने ।
दृश्यन्ते स्वीकृता नूनं ग्रन्थेऽस्मिन् रामभाउणा ॥ २९ ॥

एका विवेचनपरा द्वितीया चैतिहासिका ।
शास्त्रमान्या तृतीया च चतुर्थी तुलनात्मिका ॥ ३० ॥

विश्वोत्पत्तेश्च विश्वस्य जीवस्य परमात्मनः ।
संबंधस्य मिथो ग्रन्थे मीमांसा तेन वै कृता ॥ ३१ ॥

युरोपीयैरात्मविद्भिः प्रोक्ताभिः स्वानुभूतिभिः ।
उपनिषद्वर्णिताभिः सह संतुलनं कृतम् ॥ ३२ ॥

सर्वोपनिषदां सारमेकं ब्रह्मात्मदर्शनम् ।
एषः प्रधानः सिद्धान्तो ग्रन्थेऽस्ति प्रतिपादितः ॥ ३३ ॥

भिन्ना भिन्नास्तत्त्वमार्गा उपनिषद्भिस्तु वर्णिताः ।
उच्चावचाः परिणताः सन्ति ब्रह्मात्मदर्शने ॥ ३४ ॥

नवमेवोपनिषदां दर्शनं रामभाउणा ।
इत्थं कृतमपूर्वं च ग्रन्थेऽस्मिन् सुप्रतिष्ठितम् ॥ ३५ ॥

प्रयागविद्यापीठस्य झा गंगानाथपण्डितः ।
उपकुलगुरुर्योऽभूद् ग्रन्थेनातीवमोहितः ॥ ३६ ॥

विद्यापीठे तत्त्वविद्याविभागप्रमुखेति सः ।
अभ्यर्थयद्रामचन्द्रं साग्रहं भूषितुं पदम् ॥ ३७ ॥

रामचन्द्रो नानुकूलः स्वीकर्तुं तस्य चार्थनम् ।
स्वास्थ्याभावस्य चान्येषां कारणानां कृते किल ॥ ३८ ॥

किंतु सर्वाणि सौकर्याण्याश्वास्य च यदाकरोत् ।
अत्यादरेणाग्रहं स्म तदा वै निरुपायतः ॥ ३९ ॥

उपकुलगुरुणैतत् साग्रहेण कृतं तु
अनुमतिमपि रामस्त्वम्बुरावस्य लब्ध्वा ।
अपि पुनरुमदीशस्यान्तरादेशमाप्त्वा ।
मनसि बहु विचिन्त्याभ्यर्थनं स्वीचकार ॥ ४० ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते सेवानिवृत्तेरनन्तरम्
निंबाळगृहयामवर्णनं नामैकादशस्तरङ्गः ।

द्वादशस्तरङ्गः

एकोनविंशति शतेऽधिकेऽब्दे सप्तविंशति ।
विद्यापीठे प्रयागस्य रामचन्द्रो नियोजितः ॥ १ ॥

तत्वज्ञानविभागस्य मुख्यः प्राध्यापकः किल ।
यद्विंशत्यब्दपर्यन्तं पद तेन विभूषितम् ॥ २ ॥

आकर्ण्य तस्य नामैव सत्कीर्तिं चापि पाठकाः ।
तत्वज्ञानस्य बहवः आकृष्टाः पठनं प्रति ॥ ३ ॥

अध्यापनस्य नैपुण्यात् प्रकाण्डश्रुतवत्तया ।
आदरं परमं लेभे छात्राणां चाधिकारिणाम् ॥ ४ ॥

' कट्टरा ' भागे प्रयागस्य वर्षमेकं न्युवास सः ।
' वेली ' मार्गे स्थिते पश्चाद् गृहे द्वादशवत्सरान् ॥ ५ ॥

एकदा ' द्रौपदीघाट ' समीपस्थितभूतले ।
आसीत् कुर्वन् रामभद्रो ध्यानं मानसचक्षुषा ॥ ६ ॥

उमदीशमहाराजमात्मनः पुरतः स्थितम् ।
स्वहस्ते तालिकां धृत्वा भ्रमन्तं हि ददर्श सः ॥ ७ ॥

गुरोरस्त्ययमादेश एवं मनसि धारयन् ।
तामेव भूमिमक्रीणत् स्वनिवासस्य हेतुना ॥ ८ ॥

सेवाकालस्य चरमे पादे वर्षचतुष्टयम् ।
रामचन्द्रस्य वासोऽभूत् स्वगृहे तत्र निर्मिते ॥ ९ ॥

चिरकालं तन्निवासे प्रयागे नामचिन्तनम् ।
अनपेक्ष्य दिवारात्रं निद्रामशनमेव वा ॥ १० ॥

उग्रमाचरितं तेन चैकान्ते वृक्षराजिषु ।
गंगायमुनयोस्तीरे परमार्थस्य सिद्धये ॥ ११ ॥

विद्युद्रथेनैव जगाम प्रायो
भागीरथीतोयवहातटाके ।
सुविश्रुते 'द्रौपदीघाट' नाम्ना
स्थले जपार्थं वटवृक्षपंक्त्याम् ॥ १२ ॥

स्थित्वा जपं तद्रथ एव चक्रे
संबोध्य रूपान्तरितां गुहां तत् ।
सुदीर्घमात्मानुभवान् सुदिव्यान्
अत्यद्भुतानेकविधानवाप ॥ १३ ॥

विश्वतश्चक्षुषोऽनन्ते तथानन्तस्य दर्शनम् ।
अनुभूतं स्पर्शनं च देवसंभाषणं तथा ॥ १४ ॥

शुश्रावानाहतान्नादान् स घोरान्मधुरानपि ।
ब्रह्मरन्ध्रादन्वभवदमृतस्यापि सेवनम् ॥ १५ ॥

'वचनामृता'नां ग्रन्थानामाधारेण हि मुख्यतः ।
एकोनविंशतिशते वर्षे द्वात्रिंशदुत्तरे ॥ १६ ॥

ग्रन्थः साक्षात्कारपथो महाराष्ट्रेऽभिधो महान् ।
आसीत् प्रकाशितस्तेन विद्वद्भिर्भूरि शंसितः ॥ १७ ॥

अपूर्वोऽयं ग्रन्थ इति झा गंगानाथपण्डितः ।
अथर्णयभागराजशर्मा प्राध्यापकस्तथा ॥ १८ ॥

विद्वान् मैत्रीकलश्चापि कोकिलेश्वरनामकाः ।
कलकत्ताविश्वविद्यालयस्य शास्त्रिणस्तु ये ॥ १९ ॥

प्रस्तावनास्य ग्रन्थस्य रामेण लिखिता स्वयम् ।
साक्षात्कारस्य तस्यां हि मीमांसा तेन या कृता ॥ २० ॥

सर्वाङ्गपरिपूर्णा सा व्यनक्ति च पदे पदे ।
प्रज्ञां समुज्ज्वलां तस्य प्रतिभां सूक्ष्मदर्शिनीम् ॥ २१ ॥

प्रोक्ताः पञ्चविधा मार्गा ग्रन्थे तेनात्मदर्शिनाम् ।
प्रथमो बुद्धिनिष्ठानां ज्ञानेशादिसतामिव ॥ २२ ॥

द्वितीयो लोकनिष्ठानां साधूनां नामदेववत् ।
तृतीयो व्यक्तिनिष्ठानां तुकारामस्य सदृशाम् ॥ २३ ॥

एकनाथादिसाधूनां प्रपञ्चपरमार्थयोः ।
समन्वयस्वरूपोयश्चतुर्थोऽसौ निगद्यते ॥ २४ ॥

रामदासादिभक्तेषु दृश्यते यो विशेषतः ।
लोकसंग्रहनिष्ठोऽसौ कर्ममुख्यश्च पञ्चमः ॥ २५ ॥

आंग्लवाण्यामिमं ग्रन्थं लिखित्वा रामभाउणा ।
महाराष्ट्रीयसाधूनां सर्वेभ्यः सुष्ठु दर्शितम् ॥ २६ ॥

पारमार्थिकमैश्वर्यं पूर्णं दिव्यानुभूतिभिः ।
तुल्यमेवहि विश्वस्य सर्वेषामात्मदर्शिनाम् ॥ २७ ॥

विशेषेण ज्ञानराजस्याध्यात्मकाव्यवैभवम् ।
विश्वसारस्वते श्रेष्ठमपूर्वमिति दर्शितम् ॥ २८ ॥

एकोनविंशतिशतेऽब्दे प्रयस्त्रिंशदुत्तरे ।
अम्बुरावस्य निर्याणमभवत्तु विजापुरे ॥ २९ ॥

वार्ता पठन् कारखानीसपत्रात्
तां शोकदां दुःखितो रामभद्रः ।
पत्रोत्तरेऽवर्णयद्योग्यतां स
तथा गुणानम्बुरावस्य दिव्यान् ॥ ३० ॥

आसीत् स गुरुबन्धुश्च ज्येष्ठः श्रेष्ठः पितुः समः ।
रामभावोर्दृढस्तस्मिन् स्नेहश्च परमादरः ॥ ३१ ॥

निंबर्गीग्रामनिकटे ग्रामे जिग्जिविसंज्ञिते ।
कुलकर्णीकुले जातो दारिद्र्येणातिपीडितः ॥ ३२ ॥

उमदीशेनोपदिष्टः कृत्वैवाखण्डसाधनम् ।
साधकस्याभवत् सिद्धो गुरुणापि प्रशंसितः ॥ ३३ ॥

नाजानाद् दैवतं ह्यन्यद् विना किमपि सद्गुरोः ।
एवंविधा यस्य चासीद् भक्तिरेकान्तिका परा ॥ ३४ ॥

उमदीशस्य निर्याणानन्तरं जीवनावधिम् ।
अवहत् संप्रदायस्य चिरकालं धुरं खलु ॥ ३५ ॥

हिंचगेरीमठाधीशो भक्तिमार्गविवृद्धये ।
आयुः सर्वं व्यतीयाय गुरुनिष्ठापरायणः ॥ ३६ ॥

अनेकेभ्यः साधकेभ्योऽनुग्रहं हि चकार सः ।
कर्णाटके महाराष्ट्रे शिष्यवृन्दोऽस्ति तस्य च ॥ ३७ ॥

आमृत्योरम्बुरावस्याधिकारसंयुतोऽपि सन् ।
रामचन्द्रो नामदीक्षां नादात् केभ्यः कदाचन ॥ ३८ ॥

अनन्तरं तन्निर्याणादारेभे निरुपायतः ।
तुळपुळेकारखानीसद्द्वारा कर्तुमनुग्रहम् ॥ ३९ ॥

उपक्रमोऽयमभवत् समीचीनस्तु लाभदः ।
वृद्धये संप्रदायस्य परमार्थविवर्धने ॥ ४० ॥

सुशिक्षिताश्च बहव आंग्लविद्याविभूषिताः ।
परमार्थपथाकृष्टा बभूवुर्नामधारकाः ॥ ४१ ॥

प्रारम्भे कतिचित्कालं रामचन्द्रस्तु साधकान् ।
नामोपदेशमकरोत् संयमेन परीक्ष्य च ॥ ४२ ॥

ददावुदारमनसा स काले चोत्तरोत्तरे ।
इच्छुकेभ्यो नामदीक्षां कृपया मेघवृष्टिवत् ॥ ४३ ॥

उदकस्य तु दौर्लभ्यं निंबाळस्याश्रमे सदा ।
जलोद्गमस्तत्र नासीत् कूपान्तखननान्मुहुः ॥ ४४ ॥

ध्यानं कुर्वन् रामचन्द्रः प्रयागेऽपश्यदेकदा ।
उमदीशमहाराजं पीताम्बरसमावृतम् ॥ ४५ ॥

भिन्दन्तं लोहदण्डेन कूपस्यान्तः स्थितां शिलाम् ।
सहसा तत्प्रहारेण शिलायाश्च जलोद्गमः ॥ ४६ ॥

श्व एवाहो किमाश्चर्यं विधुरत्संदेहमाप सः ।
निंबाळात् खनने वाप्या नातिदूरं किलाश्रमात् ॥ ४७ ॥

लोहदण्डप्रहारेभ्यः सहसा निर्झरोद्गमः ।
अभूत् पानाय सलिलं प्रभूतं मधुरं तथा ॥ ४८ ॥

ध्याने हस्तेन यद् दृष्टं सत्यमासीत् श्व एव हि ।
पश्यन् गुरुप्रसादेन हृष्टः स वार्तयानया ॥ ४९ ॥

कूपोऽयं मन्यते तस्मान्निंबाळाश्रममण्डनम् ।
तीर्थं हि पावनं साक्षात् तस्य प्रासादिकं जलम् ॥ ५० ॥

नागपूरे भारतीयतत्त्वविद्याधिवेशनम् ।
त्रयोदशमभूत्तस्य रामचन्द्रो नियोजितः ॥ ५१ ॥

अध्यक्ष इति यत्तेन तदा हि भाषणं कृतम् ।
तदभूद् बहुगम्भीरं सुविचारपरिप्लुतम् ॥ ५२ ॥

यूरोपीयैस्तत्त्वविद्भिः शास्त्रज्ञैर्विविधेषु च ।
भौतिकाध्यात्मशास्त्रेषु कृत्वा संशोधनं महत् ॥ ५३ ॥

सुनिश्चितानि तत्त्वानि तान्यालोच्य स्वभाषणे ।
भारताध्यात्मविद्यायाः कृतस्तेन समन्वयः ॥ ५४ ॥

पूर्वं स्वप्ने यथादिष्टं बहुकालेन तस्य वै ।
द्वितीयस्तनयो जातः सीतादेव्याः सुशोभनः ॥ ५५ ॥

तदपत्यं भोजयन्तं स्वप्ने सोऽपश्यदेकदा ।
उमदीशं स्वहस्तेन येन सो मुदितोऽभवत् ॥ ५६ ॥

परं चतुर्थमासान्ते दुर्दैवात्तदपत्यकम् ।
पञ्चत्वमाप सर्वेषां भूयो शोकस्य कारणम् ॥ ५७ ॥

शकुन्तलायाः कन्याया विवाहश्चाभवत् शुभः ।
कुलशीलज्ञानवता ग्वाल्हेरपुरवासिना ॥ ५८ ॥

आपटेकुलसंभूतविश्वनाथेन धीमता ।
तयोरपत्यानि त्रीणि नंदिनीज्योतिदीपकाः ॥ ५९ ॥

ऋतुवेदग्रहधरासंमिते वैस्त्यवत्सरे ।
विद्यापीठस्य सेवायाः स निवृत्तोऽभवत् किल ॥ ६० ॥

सेवानिवृत्तिपूर्वं स मासषट्कं व्यभूषयत् ।
विद्यापीठस्योपकुलगुरोस्तु दुर्लभं पदम् ॥ ६१ ॥

दत्त्वा तु पदवीं 'डी लिट्' विद्यापीठेन गौरवः ।
कृतो न केवलं तस्य स्वात्मनश्चापि वर्धितः ॥ ६२ ॥

तेनैव विद्यापीठेन तन्निवृत्तेरनन्तरम् ।
प्राध्यापकः 'सतां मान्यः' पदव्या स विभूषितः ॥ ६३ ॥

एवं मया निगदितं चरितं मनोज्ञम्
वासस्य दीर्घसमयस्य प्रयागपुर्याम् ।
आत्मानुभूतिरुचिरं बहुमानयुक्तम्
स्वास्थ्यप्रदं सुखकरं किल रामभाचोः ॥ ६४ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते प्रयागविद्यापीठे प्राध्यापनकालस्य वर्णनं नाम द्वादशस्तरङ्गः ।

त्रयोदशस्तरङ्गः

सेवानिवृत्तेः पश्चात्तु निंबाळाश्रम एव हि ।
अमूर्त्तस्य निवासस्य परमार्थस्य चालयः ॥ १ ॥

पठनं दासबोधस्य त्रिकालं साधनं तथा ।
त्रिकालं भजनंचासीदाश्रमस्य दिनक्रमः ॥ २ ॥

वैशिष्ट्यमाश्रमस्याभूत् परमार्थसभा किल ।
प्रत्यहं गुरुदेवस्योपस्थितौ स्फूर्तिदायिनी ॥ ३ ॥

भक्तेः पदानि गीतानि पत्राणां पठनं गुरोः ।
उमदीशस्य संप्रोक्ताः स्मृतयो विविधास्तथा ॥ ४ ॥

अध्यात्मविषये चर्चा गुरुदेवेन वै कृता ।
हितोपदेशप्रचुरा सभाकार्यक्रमोऽभवत् ॥५॥

अध्यात्मसभयाकृष्टाः परस्था बहवो जनाः ।
सुशिक्षिताश्च विद्वांसो निंबाळं मुहुराययुः ॥ ६ ॥

संबोधितो रामभाऊरेतैस्तु परमादरात् ।
गुरुदेवेति नाम्नैव ख्यातः सोऽभूत्ततः परम् ॥ ७ ॥

निंबर्गीशस्योक्तयोऽध्यात्ममुख्याः
कर्णाटवाण्यांच भुवि प्रसिद्धाः ।
संगृह्य ता बोधसुधेति नाम्ना
प्रकाशयामास स ग्रन्थमेकम् ॥ ८ ॥

यद्यप्ययं लघुग्रन्थो महार्हो नूनमेव सः ।
निंबर्गीसंप्रदायस्य तत्त्वरत्नप्रदीपकः ॥ ९ ॥

सांगलीनृपसाहाय्यात् स्थापितं सांगलीपुरे ।
अध्यात्ममन्दिरं तेन कालेऽस्मिन् शुभदं किल ॥ १० ॥

अध्यात्मविद्यापीठं यन्निंबाळे स्थापितं पुरा ।
तस्येदमभवत् शाखा प्रयागे चापरा तथा ॥ ११ ॥

स्थानानीमानि चान्यानि लोकोद्धारक आययौ ।
गुरुदेवो भाषणानि कर्तुमध्यात्मवृद्धये ॥ १२ ॥

कौशिकव्याख्यानमालायां द्वे व्याख्याने बुधोचिते ।
रामः पुण्यपुरे एस्. पी. महाविद्यालये ददौ ॥ १३ ।

'ज्ञानेश्वरस्तथा हिन्दीभाषिकाः कविसाधवः' ।
विषये बहुगम्भीरे वैदुष्यपरिपूरिते ॥ १४ ॥

ऋषिवेदग्रहधरासंमिते ख्रैस्तवत्सरे ।
गुर्जरविद्यासभाद्वारा ख्याते कर्णावतीपुरे ॥ १५ ॥

निमन्त्रितो रामचन्द्रो द्वे व्याख्याने प्रयच्छतुम् ।
मावळणकरः सभाध्यक्षस्तदा संसद्सभापतिः ॥ १[illegible]

तेनासीन्नवभारतस्य पुरतः कार्यं यदाध्यात्मिकम्
भूयाद् मानवतैक्यमेव सफलं चास्यां पृथिव्यां
सिद्धान्तः प्रतिपादितो ह्यभिनवो
रेकं विश्वमिदं तथाहि भगवानेकश्च धर्मो

विस्तार्यते च व्याख्याने तस्य ग्रन्थः प्रकाशितः ।
ऋतुबाणग्रहधरासंमिते खिस्तवत्सरे ॥ १८ ॥

महात्मागांधिजीहिन्दीभक्ताध्यात्मिकधारणा ।
इति नाम्ना प्रसिद्धो य एतया सभयैव हि ॥ १९ ॥

ग्रन्थेऽस्मिन् दर्शितं सम्यक् साधारं रामभाउणा ।
परमार्थं यद्मूलं गांधिनोऽखिलजीवनम् ॥ २० ॥

जैनबौद्धेस्लामखिस्तमतानां गांधिजीवने ।
तथा वैष्णवभक्तानां वल्लभस्य मतस्य च ॥ २१ ॥

सर्वाधिकं च गीताया ईशोपनिषदस्तथा ।
दृश्यते सुप्रभावो यः स्वरूपं तस्य वर्णितम् ॥ २२ ॥

'चरका' यास्तु वैशिष्ट्यं गांधिजीसाधनापथः ।
अन्तर्नादः श्रुतस्तेन ग्रन्थेऽस्मिन् सुष्ठु वर्णिताः ॥ २३ ॥

आसीत् प्रयागवासे तु जातेच्छा राममानसे ।
स्वसेवकेभ्य आकर्ण्य नापिकाद्गात्मनस्तथा ॥ २४ ॥

हिन्दीसद्भक्तसाधूनां नानाभक्तिपदानि वै ।
हिन्दीसारस्वताभ्यासं सुसूक्ष्मं कर्तुमेयहि ॥ २५ ॥

स्वमित्राणामतस्तेन हिन्दीसाहित्यकोविदाम् ।
सहाय्येन कृतोऽभ्यासः साहित्यस्य शनैः शनैः ॥ २६ ॥

शुक्लो देवीप्रसादाख्यो यो विद्वांश्च सुहृद्वरः ।
तस्मै चकार सारं स साहित्याध्ययने परम् ॥ २७ ॥

अवेक्ष्य भक्तिसाहित्यं हिन्दीवाण्यां समुज्ज्वलम्।
आत्मानुभूतिविषये समृद्धं गाढमद्भुतम् ॥ २८ ॥'

लिखितुं तेन ग्रन्थौ द्वौ संकल्पो मानसे कृतः।
'सोपानं परमार्थस्य' तयोरेकस्तु विद्यते ॥ २९ ॥

एकोनविंशति शते षट्पञ्चाशत्तमेऽधिके।
वर्षे प्रकाशितः सोऽभूत् सांगल्यध्यात्ममन्दिरात् ॥ ३० ॥

पारमार्थिकपद्यानां हिन्दीभक्तात्मदर्शिनाम्।
संग्रहोऽस्ति कृतः सम्यक् ग्रन्थेऽस्मिन् रामभाउणा ॥ ३१

प्रकाशनसमारोहो तस्याभूत् सांगलीपुरे।
राधाकृष्णस्तदाध्यक्ष उपराष्ट्रपतिश्च यः ॥ ३२ ॥

वर्णयन् रामभद्रस्य महतीं योग्यतां तदा।
राधाकृष्णोऽब्रवीदेतत् सुप्रसिद्धं वचः किल ॥ ३३ ॥

रामचन्द्रश्चरत्येव जीवनं स्वात्मदर्शिनः।
वयं तु केवलं सर्वे तत्त्वज्ञानप्रजल्पिनः ॥ ३४ ॥

आंग्लभाषां समाश्रित्य स्वल्पकालादनन्तरम्।
ग्रन्थः प्रकाशितस्तेन द्वितीयो बहुविश्रुतः ॥ ३५ ॥

हिन्दीसारस्वते देवप्राप्तिमार्गेति संज्ञितः।
यस्मिन् साक्षात्कारशास्त्रमीमांसा सुष्ठु विद्यते ॥ ३६ ॥

परमार्थे प्रवृत्तिस्तु विशुद्धं जीवनं तथा।
पन्थानः साधनानां च संबन्धो देवभक्तयोः ॥ ३७ ॥

साक्षात्कारस्ततः पश्चात् प्रोक्तः पञ्चपदात्मकः ।
सोपानः परमार्थस्य ग्रन्थेऽस्मिन् रामभाउणा ॥ ३८ ॥

राष्ट्राध्यक्षस्य राजेन्द्रप्रसादस्य करेण सः ।
राष्ट्राध्यक्षस्य भवने दिल्ल्यामासीत् प्रकाशितः ॥ ३९ ॥

अयं ग्रन्थो भवत्येव हिन्दीसाहित्यभूषणम् ।
इति शब्दैस्तु राजेन्द्रप्रसादो ग्रन्थमस्तवत् ॥ ४० ॥

विश्वविद्यालये नागपूरस्य सुचिरं पुरा ।
यानि व्याख्यानानि रामो गीताया विषये ददौ ॥ ४१ ॥

आलोड्य नानाग्रन्थांश्च पूर्वपश्चिमसूरिणाम् ।
नवागतविचारैस्तु तानि संपूर्य सोऽलिखत् ॥ ४२ ॥

'ईशावाप्तिपथः श्रीमद्भगवद्गीतासु' पुस्तकम् ।
विद्यापीठेन तन्मृत्योरूर्ध्वमस्ति प्रकाशितम् ॥ ४३ ॥

श्रीमद्भगवद्गीता साक्षात्कारस्य दर्शनं श्रेष्ठम् ।
ग्रन्थे सिद्धान्तोऽयं सुनिश्चितो रामभाउणा प्रोक्तः ॥ ४४ ॥

पुरातनेष्वनेकेषु गीताया भाष्यकृत्सु च ।
अयं ज्ञानेश्वरेणैव सिद्धान्तः प्रतिपादितः ॥ ४५ ॥

नानाभाषास्वनेकासु गीताभाष्येष्वसंशयम् ।
ज्ञानेश्वरी रामभावोर्मते भाष्यमनुत्तमम् ॥ ४६ ॥

सिद्धान्ताः शंकरादीनामाचार्याणां निवेदिताः ।
गीतार्थनिर्णयपरा विभिन्नास्तु परस्परम् ॥ ४७ ॥

तथारविन्दतिलकगांध्यादि नवसूरिणाम् ।
गीतातात्पर्यविषये वर्णितानि मतानि च ॥ ४८ ॥

ऑटोगार्बेफार्कुआरादीनां पश्चिमकोविदाम् ।
कथितानि च रामेण विभिन्नानि मतान्यपि ॥ ४९ ॥

एषां भिन्नमतानां च कर्तुं सुखसमन्वयम् ।
स्वमतस्यानुसारेण प्रयत्नस्तेन वै कृतः ॥ ५० ॥

गीतायाश्च परं तत्त्वं भवत्येवात्मदर्शनम् ।
समन्वयस्य निकषः एष एवास्ति तन्मते ॥ ५१ ॥

विशिष्टाद्वैतमद्वैतं द्वैतमन्यमतानि च ।
एषां मध्ये विरोधस्तु भासते नास्ति वस्तुतः ॥ ५२ ॥

आत्मानुभूतिसोपानमार्गा एते भवन्ति वै ।
परावरा इति ज्ञात्वा विरोधो लुप्यते किल ॥ ५३ ॥

ईशोऽस्ति कर्ता स्रष्टा वा निर्गुणः सगुणोऽपि वा ।
विश्वोत्तीर्णो विश्वमयो ध्रुवं वा जगदुद्भवम् ॥ ५४ ॥

क्रममुक्तिर्विदेहा वा विरोधानां समन्वयः ।
उपर्युक्ते हि निकषे तेन सम्यक् कृतोऽस्ति वै ॥ ५५ ॥

दर्शितस्तेन गीतार्थचक्रव्यूहात् सुरक्षितः ।
समन्वयात्मको मार्गो ग्रन्थेऽप्यभिनवः किल ॥ ५६ ॥

ग्रन्थोऽयं ग्रन्थराजोऽस्ति दासबोधसमः किल ।
तथैव लोकमान्यानां श्रेष्ठो गीतारहस्यवत् ॥ ५७ ॥

भक्तश्रेष्ठैकनाथस्य तथैव वचनामृतम् ।
अभूत् प्रकाशितं तेन निंबाळाध्यात्ममन्दिरात् ॥ ५८ ॥

कर्णाटकस्यसाधूनां साहित्यस्य चकार सः ।
चिरमध्ययनं सूक्ष्मं ग्रन्थलेखनहेतुना ॥ ५९ ॥

वेणुग्रामे धारवाडे तथैव हि विजापुरे ।
व्याख्यानान्यपि दत्तानि विषयेऽस्मिन् विभागशः ॥ ६०

कर्णाटवाङ्मये देवप्राप्तेर्मार्गाभिधः खलु ।
निर्याणानन्तरं तस्य ग्रन्थ आसीत् प्रकाशितः ॥ ६१ ।

कर्णाटविद्यापीठेन महत्कार्यमिदं कृतम् ।
कर्णाटश्रेष्ठपुत्रस्य कृतवेदं स्मारकं चिरम् ॥ ६२ ॥

साहित्यं हरिदासानां वीरशैवसतां तथा ।
स्वात्मानुभूतिविषये भवत्युत्तमं किल ॥ ६३ ॥

दर्शितं गुरुदेवेन सप्रमाणमसंशयम् ।
ग्रन्थेऽस्मिन् प्रथममेव कर्णाटवाग्विदां मतम् ॥ ६४ ॥

आत्मानुभूतिशास्त्रस्य तरोः पक्वमिदं फलम् ।
प्रशंसितोऽस्त्ययं ग्रन्थस्तत्त्वविद्भिश्च पण्डितैः ॥ ६५ ॥

ग्रन्थस्यास्य विशेषोऽन्यो तेन प्रथममेवहि ।
स्पष्टं निवेदिताः सन्ति काश्चिद् स्वात्मानुभूतयः ॥ ६६ ॥

एकोनविंशतिशतेऽधिकेऽब्दे नवविंशति ।
कलकत्ताविश्वविद्यालयद्वारा ददौ हि सः ॥ ६७ ॥

'वेदान्तः पाश्चिमात्यानां विचारास्तारिका' इति ।
विषये बहुगम्भीर एकां व्याख्यानमालिकाम् ॥ ६८ ॥

तदाप्रभृत्येव चासीत् संकल्पस्तस्य मानसे ।
विषयेऽस्मिन् ग्रन्थमेकं मौलिकं लिखितुं किल ॥ ६९ ॥

भारतीयविचाराणां वेदान्तः परमावधिः ।
इति नाम्ना तु तस्येच्छा नैव संसिद्धिमागता ॥ ७० ॥

आसन् ग्रन्थस्य टिप्पण्यो विस्तृतास्तेन याः कृताः ।
तदाधारात् तस्य शिष्यैस्तरनविद्याबुधैश्च कैः ॥ ७१ ॥

ग्रन्थस्य रचनां कृत्वा तस्य नाम्नाधुना खलु ।
मुम्बय्या भवनविद्यापीठद्वारा प्रकाशितः ॥ ७२ ॥

एवं मया वर्णितं रामभावोः
सेवानिवृत्युत्तरकालवृत्तम् ।
निंबाळवासस्य बहुप्रसन्न-
मध्यात्ममुख्यं रुचिरं समृद्धम् ॥ ७३ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते विद्यापीठ सेवानिवृत्त्यनन्तरं
निंबाळवासो नाम त्रयोदशस्तरङ्गः ।

चतुर्दशस्तरङ्गः

अहो भाग्यमेतन्महद् जम्बुखिण्ड्याः
समो रामचन्द्रस्य जातो महात्मा ।
न या केवलं जन्मनस्तस्य भूमि–
स्तथानुग्रहस्यापि विद्यार्जनस्य ॥ १ ॥

विवर्धितं येन यशः समुज्ज्वलम्
स्वविद्यालयस्यापि च जन्मभूमेः ।
तथा स्वात्मनः संप्रदायस्य चापि
महत्याः किलाध्यात्मपरंपरायाः ॥ २ ॥

प्रसिद्धोऽखिले भारते यो वरेण्यः
सतां धीमतां चात्मविदां गरिष्ठः ।
किमाश्चर्यमत्युत्सुकास्तस्य कर्तुम्
यथार्हं जना गौरवं जम्बुखिण्ड्याः ॥ ३ ॥

सप्तति वर्षं पूर्णं स्याद् गुरुदेवायुषोऽल्पकाले तु ।
एकोनविंशतिशते पदपञ्चाशत्तमेऽधिके वर्षे ॥ ४ ॥

जूले मासे पैसष्टे शाके तृतीयकमे शुभे दिवसे ।
एवं श्रुत्वा वार्तामासन्नानन्दिता जनाः सर्वे ॥ ५ ॥

अहमप्यनुपूर्वितो मार्चे मासेऽहि वत्सरस्यास्य ।
अन्यैः सह सप्तशनैर्नियाळे रामभाऊणा नूनम् ॥ ६ ॥

तत एकस्मिन् दिवसे मिलिता मुख्याश्च साधका भक्ताः ।
अमृतमहोत्सवमुचितं कर्तुं तेषां बभूव संकल्पः ॥ ७ ॥

महोत्सवस्य विषये दीर्घचर्चाभवत्तदा ।
स्थापनं तैलचित्रस्य गुरुदेवस्य निश्चितम् ॥ ८ ॥

सुभव्ये हि प. भा. विद्यालयस्य मध्यमन्दिरे ।
छात्रेभ्यो नित्यमादर्शः स्फूर्तिदस्तद्भवेदिति ॥ ९ ॥

निर्णीतं चापि संमानं कर्तुं तस्य यथोचितम् ।
आगन्तुं जम्बुखिण्डीं स दद्यादनुमतिं यदि ॥ १० ॥

गुरुदेवं सपत्नीकं जम्बुखिण्डीपुरं प्रति ।
महोत्सवार्थमानेतुं कृत्वा यत्नांस्तु सर्वशः ॥ ११ ॥

अहं कवटगीसौदी त्रयश्चाधिकृतास्तदा ।
यतः स सुचिरं कालं जम्बुखिण्डीं हि नागतः ॥ १२ ॥

तथास्माभिः कैश्चिदन्यैः सह निंबाळमेत्य च ।
कथितं गुरुदेवाय जम्बुखिण्डीजनेप्सितम् ॥ १३ ॥

प्रथमं न स्वीचकार गुरुदेवोऽभ्यर्थनं नः ।
तत्समाः साधवः प्रायः स्वगौरवपराङ्मुखाः ॥ १४ ॥

नैकवारं तु निंबाळमगच्छाम यदा वयम् ।
विचार्य बहुशोऽस्माकमौत्सुक्यं भक्तिपूरितम् ॥ १५ ॥

ददौ विहितनिर्बन्धामसौ स्वानुमतिं ततः ।
आनन्देन वयं सर्वे जम्बुखिण्डीं तदागताः ॥ १६ ॥

आदेशं प्राप्तवान् यावत् स्वगुरोर्निश्चितं हृदि ।
भावयेऽहं तावदेव दत्ता तेन च संमतिः ॥ १७ ॥

महोत्सवकृते कार्यकर्तॄणां स्थापिता तदा ।
सत्कारसमितिश्चैका मुख्यानां पुरवासिनाम् ॥ १८ ॥

समित्याः स्वागताध्यक्षपदे सर्वैर्नियोजिता ।
लीलावती राजमाता कार्याध्यक्षपदेत्वहम् ॥ १९ ॥

प. भा. विद्यालयं भव्यं निवासाय सुनिश्चितम् ।
अतिथीनामुत्सवार्थमागतानां स्थलान्तरात् ॥ २० ॥

गुरुदेवनिवासार्थे रामतीर्थे नृपगृहम् ।
सुचारु निश्चितं राजपालकानामनुज्ञया ॥ २१ ॥

सप्ताहो गुरुदेवेन यथादिष्टस्तु निश्चितः ।
रामतीर्थे हरिहरेश्वरस्य मन्दिरे तथा ॥ २२ ॥

शाके खैस्त्ये च जूलैय्यामृत्वसुग्रहभूमिते ।
समारोहो विनिर्णीतः प्रथमे दिवसत्रये ॥ २३ ॥

अपूर्वोऽभूत्समारोहः सुमहांश्च दिनत्रयम् ।
जम्बुखिण्डीपुरस्थानामुत्साहेन यशोवहः ॥ २४ ॥

निमन्त्रिता अतिथयः साधका आगतास्तथा ।
समारोहाय बहवः परस्थलनिवासिनः ॥ २५ ॥

आद्ये दिने समारब्धः सप्ताहो देवमन्दिरे ।
तत्र नामजपायासन् मिलिता बहुसाधकाः ॥ २६ ॥

उत्सवस्य द्वितीयेऽह्नि पुरस्थे रंगमन्दिरे ।
कर्णाटकस्य सिंहेति संज्ञितैर्देशसेवकैः ॥ २७ ॥

सभाध्यक्षैर्देशपांडेगंगाधरमहोदयैः ।
चरितं गुरुदेवस्य स्फूर्तिप्रदमलौकिकम् ॥ २८ ॥

वर्णयित्वा सुरुचिरं तैलचित्रमनावृतम् ।
प. भा. विद्यालये नीत्वा स्थापितं तदनन्तरम् ॥ २९ ॥

अहो भाग्यं जम्बुखिण्ड्या विभूतिद्वयसंगमः ।
प. भा. विद्यालये जातो गंगायमुनयोरिव ॥ ३० ॥

तैलचित्रं रामभावोः शालाया हीरकस्य च ।
शिलामूर्तिश्च शालाया निर्मातुरधिपस्य वै ॥ ३१ ॥

तद्दिने गुरुदेवस्य सायंकाले चिरेप्सितम् ।
सपत्नीकं जम्बुखिण्डीं बभूवागमनं शुभम् ॥ ३२ ॥

विस्तीर्णे प्राङ्गणे चासन्नुमारामेशमन्दिरे ।
तस्यागतार्थं मिलिताः जनाः पञ्चसहस्रकाः ॥ ३३ ॥

अग्रद्वारे मन्दिरस्य पुष्पमाला समर्पिता ।
लीलावत्या राजमात्रा सत्कारसमितेः कृते ॥ ३४ ॥

स्वीकृत्य स्वागतं हृद्यं कृत्वा च शिवदर्शनम् ।
स निजानुग्रहस्थानं कटगीसदनं ययौ ॥ ३५ ॥

दीर्घकालानन्तरं तत् स्थानं दृष्ट्वा मुदान्वितः ।
स्मृतयः पूर्वकालीना उदितास्तस्य मानसे ॥ ३६ ॥

स्वल्पकालं गृहे तत्र स्थित्वा तु तदनन्तरम् ।
वासस्थानं प्रतस्थे स रामतीर्थे नृपालये ॥ ३७ ॥

निवासगमनात् पूर्वं प्रथमं स्मृतिपूर्वकम् ।
अगच्छद्दर्शनार्थं स श्रीरामेश्वरमन्दिरम् ॥ ३८ ॥

निमील्य लोचने ध्यानं कुर्वन् सोऽपश्यदद्भुतम् ।
धृतं रामेश्वरेणाङ्के तं शिशुममात्मनः ॥ ३९ ॥

अभूत्प्रमुदितस्तेन दिव्येनानुभवेन सः ।
यत एवंविधां प्राप प्रचीतिं न पुरा किल ॥ ४० ॥

तस्य जन्मतिथौ चाह्नि तृतीये रंगमन्दिरे ।
बभूव तस्य सत्कार आनन्दस्फूर्तिदायकः ॥ ४१ ॥

मिरजस्याधिपस्तात्यासाहेबः पटवर्धनः ।
सभाध्यक्षो जनाश्चासन् सहस्राधिकमागताः ॥ ४२ ॥

अध्यक्षस्यागताध्यक्षभाषणानन्तरं कृतम् ।
कार्याध्यक्षेण मया शुभसंदेशवाचनम् ॥ ४३ ॥

प्रेषिताः शुभसंदेशा अणेभिर्लोकनायकैः ।
पूज्यैः श्रीशंकराचार्यैः कुर्तकोटयभिधैस्तथा ॥ ४४ ॥

सांगलरपरांजपेमाटेरंगनाथदिवाकरैः ।
दीर्घायुश्चिन्तनपरा गुणगानसमन्विताः ॥ ४५ ॥

महोत्सवसमित्या च स्वयमेव प्रकाशितः ।
ग्रन्थस्तस्य नियन्धानां मानपत्रं तथार्पितम् ॥ ४६ ॥

जम्बूपुरीपालिकया मानपत्रं समर्पितम् ।
तथा संस्थाभिरन्याभिः पुष्पमालाः समर्पिताः ॥ ४७ ॥

वैद्येन वायुरावेण संप्ततारानिवासिना ।
समर्थरामदासस्य 'शालजोडी' शुभार्पिता ॥ ४८ ॥

दामलेकारखानीसैर्विद्वद्भिरापरैस्तथा ।
कीर्तिते गुरुदेवस्य माहात्म्यममलं यशः ॥ ४९ ॥

प्रभोः प्रसादाच्च तपप्रभावात्
कृत्वात्मलाभं भवेद्यः कृतार्थः ।
सुधारसः सेवितश्चापि येन
स नूनमर्होऽस्त्यमृतोत्सवस्य ॥ ५० ॥

गुरुदेवो रामचन्द्रस्तथैवार्होऽस्त्यसंशयम् ।
एवमुक्तं वचः सार्थं दामलेभिः स्वभाषणे ॥ ५१ ॥

भाषणं गुरुदेवस्य लघ्वपि स्फूर्तिदं महत् ।
तथा गुर्वर्थगम्भीरं परमार्थप्रचोदकम् ॥ ५२ ॥

कन्नडे च महाराष्ट्र्यां तेन वै भाषणं कृतम् ।
श्रोतारश्चाभवन् सर्वे विस्मयानन्दपूरिताः ॥ ५३ ॥

देवस्य गुप्तरूपं यो व्यनक्त्येव स सद्गुरुः ।
इत्येवं लक्षणं तेन सद्गुरोः प्रतिपादितम् ॥ ५४ ॥

तल्लक्षणस्य विस्तारमारेभे कर्तुमेव सः ।
ध्वनिक्षेपणयन्त्रे तु सहसा विघ्न उत्थितः ॥ ५५ ॥

अतश्च श्रवणाभावादपूर्णं तस्य भाषणम् ।
स्थितं सर्वे च श्रोतारोऽभवन्नैराश्यविप्लुताः ॥ ५६ ॥

निवासो गुरुदेवस्य समारोहादनन्तरम् ।
प्रायोऽभून्मासपर्यन्तमानन्दोल्हासपूरितः ॥ ५७ ॥

रामतीर्थं तदा नूनं परमार्थालयोऽभवत् ।
अध्यात्मालापभजनजपादिपरिपूरितम् ॥ ५८ ॥

तस्यावासस्य निकटे श्रीगजाननमन्दिरे ।
परमार्थसभा रात्रौ व्यभवत्प्रत्यहं किल ॥ ५९ ॥

सूरीणां संप्रदायस्य स्मृतयस्तत्र वर्णिताः ।
विशेषेणोमदीशस्य कैरपि ज्येष्ठसाधकैः ॥ ६० ॥

कथिताः कारखानीसैर्निंबर्गीशास्त्रिभिस्तथा ।
विविधा गुरुदेवस्य दिव्याः स्वात्मानुभूतयः ॥ ६१ ॥

आत्मनः पूर्वकालीनं गुरुदेवो गृहं ययौ ।
तत्र स्वाध्ययनस्थानं ददर्श कुतुकेन सः ॥ ६२ ॥

विवेकानन्दसाहित्यपठनं हि मया कृतम् ।
अत्रैव स ब्रवीति स्म सोल्हासं मिलितान् जनान् ॥ ६३ ॥

स्वगुरोः पादरजसा पावनानि स्थलान्यगात् ।
उमारामेश्वरादींश्च विविधान् विदशालयान् ॥ ६४ ॥

आगत्य मद्गृहं चापि सर्वान् स्थलमदर्शयत् ।
ध्यानं कुर्वन् प्राप यत्र प्रतीतिं प्रथमां हि सः ॥ ६५॥

मित्राणां गुरुबन्धूनां साधकानां गृहाण्यगात्।
तथैव सुरपुरस्य संस्कृताध्यापकस्य च ॥ ६६ ॥

इच्छुकास्त्रिशतं नव्याः कृपयास्तेन दीक्षिताः।
नरा नार्यः कुमाराश्च तेषु केऽपि च मुस्लिमाः ॥ ६७॥

गृहीतं तेन सहितं समितेश्च सभासदाम्।
छायाचित्रं तथैवान्यत् साधकानां च तस्य च ॥ ६८ ॥

महोत्सवनिमित्तेन तस्य मासावधि नुभात्।
दर्शनादभवन् धन्या जम्मुखिण्डीनिवासिनः ॥ ६९ ॥

प्रयाणं तस्य निवाळं ददृशुः साश्रुलोचनैः।
धन्योद्गाराग्युद्गिरन्तोह्यसंख्या मिलिता जनाः ॥ ७० ॥

वर्षसप्ततिपूर्तौ यः कृतोऽमृतमहोत्सवः।
सप्तत्यैव च श्लोकैः स सादरं वर्णितो मया ॥ ७१ ॥

सुधामहोत्सवस्य यत्
कृतं मया हि वर्णनम्।
मनसि मे विवर्धताम्
गुरुपदाम्बुजे रतिम् ॥ ७२ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते अमृतमहोत्सववर्णनं नाम
चतुर्दशस्तरङ्गः।

पञ्चदशस्तरङ्गः

जम्बुखिण्डधास्तु निंबाळं निवर्त्यागत्यपूर्वकम् ।
लीलावत्यै राजमात्रे पत्रमेकं लिलेख सः ॥ १ ॥

धन्यवादान् ददौ तस्यै सत्कारसमितिं प्रति ।
जम्बुखिण्डीजनेभ्यश्च सर्वान् सत्कारस्यात्मनः कृते ॥ २ ॥

जम्बुखिण्डीपुरस्यार्थे व्यक्तस्तेनादरः परः ।
यत्र जातोऽनुगृहीतस्तथा विद्यां स प्राप्तवान् ॥ ३ ॥

कर्णाटकभक्तिसाहित्यविषये स निमन्त्रितः ।
व्याख्यानार्थं धारवाडपुरं मासत्रयादगात् ॥ ४ ॥

दर्शनार्थं तत्र तस्य प्रत्यहं बहवो जनाः ।
आगताः पुरमुख्याश्च विद्वांस अधिकारिणः ॥ ५ ॥

स्थित्वा दिनत्रयं तत्र स ययौ गदगं ततः ।
दिनमेकं तत्र वासं कृत्वा निंबाळमाययौ ॥ ६ ॥

मासे जानेवार्यां ह्यासुरसभूमिते च खिस्ताब्दे ।
निंबर्गीशसमाधेः पुरतो रचितं नवं सभास्थानम् ॥ ७ ॥

द्रष्टुमगान्निंबर्गीग्रामं सह साधकैश्च गुरुदेवः ।
अहमपि लीलावत्या देव्या सहितो गतोऽस्मि पुण्यपुरात् ॥ ८ ॥

संतुष्टोऽभूत् सभास्थानं संपदयश्चवनिर्मितम् ।
छायाचित्रं तत्र तस्य गृहीतं साधकैः सह ॥ ९ ॥

सीतारामस्यात्र चतुर्भुजस्य
देवालयं बलभीमेन साकम्।
प्राचीनं यत् वर्षशताधिकं च
लोके ज्ञातं भीमरायेति नाम्ना ॥ १० ॥

निंबर्गीशमहाराजो मन्दिरेऽस्मिन् हि प्रत्यहम्।
अकरोन्नियमेनैव दासबोधनिरूपणम् ॥ ११ ॥

निंबर्गीशस्य सदनं तथैव च जपस्थलम्।
दर्शयामास सर्वेभ्यो गुरुदेवः सकौतुकम् ॥ १२ ॥

निंबर्गीशेन यत्स्पृष्टं पावनं सर्वमेव तत्।
मुहुर्मुहुर्ब्रवीति स मिलितांस्तत्र साधकान् ॥ १३ ॥

मासद्वयाधिकं कालं निंबाळ एव सः स्थितः।
पुनश्चापि शरीरस्य स्वास्थ्याभावस्य कारणात् ॥ १४ ॥

मार्चे मासे प्रयागं स प्रतस्थे सकुटुम्बकः।
वासमेकं दिनं कृत्वा मार्गे मुम्बापुरे किल ॥ १५ ॥

कन्यां जामातरं द्रष्टुं मित्राणि साधकांस्तथा।
ततः प्रयाणमकरोत् प्रयागे स्वगृहं प्रति ॥ १६ ॥

अत्यल्पकालं तत्रापि स्वास्थ्यं सोऽलभत पुनः।
पर्जन्यघनवृष्ट्याभूत् कफरोगेण पीडितः ॥ १७ ॥

तथापि नामस्मरणे व्यत्ययो न भवेदिति।
यावच्छक्यं प्रयेते स निश्चयेन दृढेन हि ॥ १८ ॥

ध्यानादूर्ध्वं भागवतं स शुक्लेन सहापठत् ।
आसीत् स परमाकृष्टो ग्रन्थेनानेन वै यतः ॥ १९ ॥

एवं सत्यपि रोगोऽगात् वृद्धिमेव दिने दिने ।
निसर्गोऽपि प्रयागस्य प्रतिकूलोह्यमन्यत ॥ २० ॥

सुदिव्यानुभवान् प्राप पुरा यत्र स एकदा ।
अधुना प्राप तत्रैवातिमन्दानुभवान् यत ॥ २१ ॥

अतः प्रयागान्निंबाळं शीघ्रमेव निवर्तितुम् ।
मनस्यालोचयामास तनोरस्वास्थ्यकारणात् ॥ २२ ॥

प्रयाणकाले तं द्रष्टुं प्रयागस्थानके गताः ।
नैके प्राध्यापकाः शिष्याः स्नेहात् कुलगुरुस्तथा ॥ २३ ॥

एकमेव दिनं तस्थौ पुण्यपुर्यां कथंचन ।
भगिन्याप्तजनान् द्रष्टुं सुहृदः साधकांस्तथा ॥ २४ ॥

'मन्दिरं परमार्थस्य' दामलेभिर्मया कृतम् ।
ग्रन्थस्य हस्तलिखितं दृष्ट्वा प्रमुदितोऽभवत् ॥ २५ ॥

कर्पूरारात्रिकं कृत्वा दत्तास्तेन शुभाशिषः ।
सपत्नीकं तु निंबाळं प्रतस्थे तद्दिनेहि सः ॥ २६ ॥

स पुणेस्थानकात्नीतो दुर्बलत्वस्य कारणात् ।
धेन्नासनेनाग्नियाने तस्य चासनमन्तिके ॥ २७ ॥

निजासनसमीपं तु नापदयत् पेटिकां यदा ।
उमदीशस्य पत्नीनामपृच्छत् कुत्र सास्ति वै ॥ २८ ॥

अग्नियाने स्थलेऽन्यत्र श्रुत्वा सा निहिताभवत् ।
त्वरयैवागमत् तत्र पद्भ्यां तु विस्मिता जनाः ॥ २९ ॥

पेटिका यावदानीता तस्य चासनसन्निधौ ।
तावदेव स सन्तुष्टोऽभवत् विस्रब्धमानसः ॥ ३० ॥

इत्थं तस्योत्कटा भक्तिस्सद्गीशे गुरौ किल ।
त्रिसत्यमस्मिन् काले तु तथा द्रष्टुं सुदुर्लभम् ॥ ३१ ॥

निंबाळेऽपि तनोः स्वास्थ्यं लेभेऽल्पं कालमेव सः ।
अनन्तरं पुनश्चासीद्व्यथितः कफपीडया ॥ ३२ ॥

कृत्वा निदानं रोगस्य ददुर्नानौषधानि ह ।
आर्याङ्ग्लवैद्यप्रवरा यत्नस्तेषां वृथाभवत् ॥ ३३ ॥

गृह्णामीति वदन् रामः सिषेवे न कदागदम् ।
यतस्तस्य दृढा श्रद्धा नामस्मरणभेषजे ॥ ३४ ॥

गुरोर्निर्याणकालस्य मर्यादोल्लंघिताभवत् ।
ननु दुःखेनेति तेन देहत्यागे कृता मतिः ॥ ३५ ॥

परं मनोगतमिदं न कदापि निवेदितम् ।
परोक्षमपरोक्षं वा कथंचिदपि कुत्रचित् ॥ ३६ ॥

शनैः शनैः प्रतिदिनं बभूव परिणामतः ।
क्षीणक्षीणा तनुस्तस्य सर्वेभ्यः क्लेशदायिनी ॥ ३७ ॥

नास्पृशज्जलमन्नं च सोऽन्ते दिनचतुष्टयम् ।
पश्यन्नात्मनि चात्मानं ध्यानमग्नेन चेतसा ॥ ३८ ॥

प्रातःकाले दिने चान्त्ये गुरुग्रामदिशा हि सः ।
बहिर्गत्वा तैलयाने चक्रे घण्टाद्वयं जपम् ॥ ३९ ॥

गृहमागत्य शय्यायामभूत् ध्यानरतः पुनः ।
न कोऽप्यचिन्तयत्तस्य निर्वाणं तद्दिने भवेत् ॥ ४० ॥

अपि केभ्यो जनेभ्योऽसौ दिनेऽस्मिन्धाम वै ददौ ।
अजगावकरो वैद्यो भाग्येनाप किलान्तिमम् ॥ ४१ ॥

पत्नीहस्तेन पीत्वा च जलस्य घुटिकाद्वयम् ।
राज्यामंगुलिनिर्देशात्कर्तुं भजनमादिशत् ॥ ४२ ॥

भजनान्ते यावदासीदुच्चैर्विठ्ठलगर्जनम् ।
तदेव काले तद्देहादासीत्प्राणविसर्जनम् ॥ ४३ ॥

एकोनविंशतिशते सप्तपञ्चाशदुत्तरे ।
संवत्सरे जूनमासे क्रमाङ्के षड्दिने किल ॥ ४४ ॥

तिथिरासीज्ज्येष्ठशुक्ला दशमी गुरुवासरः ।
सैव शोकतिथिर्जाता निंबाळाश्रमवासिनाम् ॥ ४५ ॥

तद्दिनेऽस्तमिते सूर्ये भास्करे तेजसां पतौ ।
लुप्तोऽभूदपरः सूर्यः आत्मज्ञानदिवाकरः ॥ ४६ ॥

भक्तिज्ञानविरागाणां महर्षिर्योगिनां वरः ।
पाणिनिः परमार्थस्य धुरीणस्तत्त्वदर्शिनाम् ॥ ४७ ॥

अध्यात्मतेजसो मूर्तिः साधकानां मुनीश्वरः ।
साक्षात्कारस्य शास्त्रस्य भाष्यकारो महान् भुवि ॥ ४८ ॥

पूर्वपश्चिमतत्त्वज्ञः श्रेष्ठश्चाध्यात्मपण्डितः ।
तिलकः संप्रदायस्य देवात्मशक्तिसंयुतः ॥ ४९ ॥

स्थितप्रज्ञस्तथादर्शः प्रपञ्चपरमार्थयोः ।
निंबर्गीसंप्रदायस्य दिगन्ते च यशोवहः ॥ ५० ॥

गुरोरलौकिकः शिष्यो निवृत्तेर्ज्ञानदेववत् ।
एकाजनार्दनसमो रामकृष्णनरेन्द्रवत् ॥ ५१ ॥

विवेकजं नीतिमुख्यं नामस्मृत्येकसाधनम् ।
यः स्वानुभूतिफलदं भक्तियोगमुपादिशत् ॥ ५२ ॥

मोक्षार्थमात्मनो येन लोकोद्धारस्य हेतवे ।
व्यतीतं जीवनं सर्वं परमार्थविवर्धने ॥ ५३ ॥

देवकार्यं हि कृत्वैवं देवस्य सदनं गतः ।
गुरुदेवो रामचन्द्रः सद्गुरुर्देवमानवः ॥ ५४ ॥

चरितं गुरुदेवस्य पवित्रममृतोपमम् ।
गंगाजलसमं पुण्यं कैवल्यपदलब्धये ॥ ५५ ॥

गुरुदेवचरितं दिव्यं यः पठेत् श्रद्धया श्रुतः ।
सन्मार्गे तस्य जायेत रतिश्च न संशयः ॥ ५६ ॥

परमार्थपरा बुद्धिर्भवेत्तस्य शनैः शनैः ।
संजायेताचला भक्तिर्नामस्मरणसाधने ॥ ५७ ॥

आत्मदर्शनमापाद्य जीवन्मुक्तिं स आप्नुयात् ।
निजानन्दोपलब्धिं च या काष्ठा या परागतिः ॥ ५८ ॥

पठेदिदं यश्चरितं मनोज्ञम्
शुभं परं स्फूर्तिदं श्रद्धयैव ।
स भक्तिमापाद्य सुखं च शान्तिम्
भवेत् कृतार्थः खलु जीवने स्वे ॥ ५९ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते महानिर्वाणं नाम पञ्चदशस्तरङ्गः ।

षोडशस्तरङ्गः

पीठमध्यात्मविद्यायाः काडसिद्धेश्वराभिधम् ।
आद्यः संस्थापकोऽस्यास्ति निंबर्गीशो महेश्वरः ॥ १॥

उमदीशः कुलगुरुः पद्सिद्धो महाप्रभुः ।
उपकुलगुरुश्चास्य निंबाळेशो महात्मविद् ॥ २ ॥

शिवलिंगव्वाम्बुरावगिरिमल्लेश्वरादिकाः ।
महान्तः साधकाश्चास्य पद्सिद्धाः सभासदः ॥ ३ ॥

स्वरूपसंप्रदायोऽयं नामस्मरणसाधनात् ।
आत्मस्वरूपेऽवस्थानं परमं ध्येयमुच्यते ॥ ४ ॥

समन्वयो वारकरी-समर्थसंप्रदाययोः ।
तथा राजध्यानयोगमिलनं चात्र विद्यते ॥ ५ ॥

अस्ति प्रमाणग्रन्थोऽस्य संप्रदायस्य संमतः ।
ग्रन्थराजो दासबोधो रामदासेन निर्मितः ॥ ६ ॥

तस्मिन्नपि समासा ये परमार्थनिरूपकाः ।
ते विशेषेण पठ्यन्ते व्याख्यायन्ते च सूरिभिः ॥ ७ ॥

ग्रन्थास्तथा वारकरीसंप्रदायस्य निर्मिताः ।
मान्या ज्ञानेश्वरतुकानाथनामादिसाधुभिः ॥ ८ ॥

मुख्यास्तुमाससप्ताहाः सन्ति श्रावणपौषयोः ।
अन्येऽपि लघुसप्ताहा मासे चैत्रे च कार्तिके ॥ ९ ॥

ज्ञानेश्वरीदासबोधग्रन्थयोः क्रियते तथा ।
ग्रन्थस्य 'भक्तविजय' स्यापि पारायणं किल ॥ १० ॥

त्रिकालं भजनं चैव संप्रदायस्य संमतम् ।
पठनं दासबोधस्य स्वल्पमप्येव प्रत्यहम् ॥ ११ ॥

यावच्छक्यो नामजप एकैकं चेतरैः सह ।
गुरोराराधिकं चास्ति साधकस्य दिनक्रमः ॥ १२ ॥

गुरुमुख्यस्तु मार्गोऽयं सद्गुरुर्दैवतं परम् ।
नाम सद्गुरुणा दत्तं बीजनामेति कथ्यते ॥ १३ ॥

श्वासोच्छ्वासेषु मनसा जपस्तस्योत्तमः स्मृतः ।
भवेत्तेनात्मलाभः कैवल्यं तु यदुच्यते ॥ १४ ॥

आनीतं नाम तत् स्वर्गाद्विवर्गीप्रभुणा किल ।
तस्योक्तमेवं माहात्म्यं संप्रदायस्य सूरिभिः ॥ १५ ॥

संप्रदाये 'नेम'शब्दो नामस्मरणवाचकः ।
पठनं दासबोधस्य 'पोथीवाचन' मुच्यते ॥ १६ ॥

सामूहिको नामजपः सत्सङ्ग इति वै स्मृतः ।
कटिबद्धो जपो नाम्नः 'कट्ट' शब्देन सूच्यते ॥ १७ ॥

साधनार्थं ग्रन्थपारायणाय भजनाय च ।
निश्चितो दिनसंभारः 'सप्ताह' इति वर्ण्यते ॥ १८ ॥

अखिलस्यापि विश्वस्य परमार्थपरायणाः ।
संप्रदाये सन्ति पूज्यास्तत्त्वज्ञा आत्मदर्शिनः ॥ १९ ॥

न देशवर्णजातीनां न धर्मस्यापि बन्धनम् ।
निकषः परमार्थस्य संप्रदायेऽस्ति केवलः ॥ २० ॥

स्वात्मानुभूतयः प्रोक्ता भिन्नभाषासु यद्यपि ।
दृश्यते तासु सादृश्यं जगतश्चात्मदर्शिनाम् ॥ २१ ॥

देव एको धर्म एको भूरेका चात्मदर्शिनाम् ।
वदन्ति बहुधा विप्रा एकं सत् सुन्दरं शिवम् ॥ २२ ॥

श्रेष्ठानां संप्रदायस्य निश्चितं मतमुत्तमम् ।
अतस्तु संप्रदायोऽयं सर्वस्पर्शी सनातनः ॥ २३ ॥

तत्त्वानि संप्रदायस्य सारभूतानि यानि वै ।
तानि संक्षेपेण वक्तुं यतिष्येऽहं यथामति ॥ २४ ॥

यदा स्वरूपेऽवस्थानं सदा भवति निश्चलम् ।
तदा स साधकः 'स्वस्थः' स्वास्थ्यं तेनैव चार्जितम् ॥ २५ ॥

नाम तस्यैवात्मलाभो नापरो विद्यतेऽधिकः ।
निंबर्गीशेन संप्रोक्ता जीवस्य परमा गतिः ॥ २६ ॥

दर्शनं ब्रह्मसंस्पर्शः प्रभुसंभाषणं तथा ।
आत्मनैवात्मसंवादः भूमिकाश्च परात्पराः ॥ २७ ॥

एकाग्रनामस्मरणात् यदारोहति साधकः ।
तथैकान्तिकया भक्त्या सिद्धारूढत्वमाप्नुयात् ॥ २८ ॥

देहवृन्दावने पश्यश्रवणोर्नामधुध्वनिम् ।
प्राणेष्वापूर्य गच्छेत्तु मुरल्या मुरलीधरम् ॥ २९ ॥

परकान्तां परद्रव्यं वर्जयेन्नामधारकः ।
सूरिभिः संप्रदायस्य साग्रहेणोपदिश्यते ॥ ३० ॥

न विरोधोऽद्वैतभक्त्योर्विद्यते परमार्थतः ।
स्वस्वरूपानुसन्धानं प्रधानं भक्तिलक्षणम् ॥ ३१ ॥

सामरस्ये तु संजाते जीवात्मपरमात्मनोः ।
भक्त्यर्थं कल्पितं द्वैतमद्वैतादपि सुन्दरम् ॥ ३२ ॥

ज्ञानिनां या स्वसंवित्तिः शैवानां शक्तिरेव या ।
देवभक्तैक्योत्तरा सा पराभक्तिर्निगद्यते ॥ ३३ ॥

भक्तिर्ज्ञानोत्तरा चापि पुरुषार्थस्तु पञ्चमः ।
अद्वैतभक्तिरपि सा भव्याचार्यैर्निरूप्यते ॥ ३४ ॥

पराभक्तेस्तत्त्वमिदं गीताभागवतादिषु ।
प्रोक्तं यत् संमतं तत्तु संप्रदायस्य सूरिणाम् ॥ ३५ ॥

अग्निर्हि मूलं ज्ञानस्य भक्तेर्मूलं विरक्तता ।
स्मरणं हि परब्रह्म विस्मरस्तु भयभ्रमः ॥ ३६ ॥

उमदीक्षोपदेशस्य चतुःसूत्री भवेदियम् ।
सारभूता महावाक्यसदृशी प्रत्ययात्मका ॥ ३७ ॥

विवेकजो नीतिमुख्यो नामस्मृत्येकसाधनः ।
आत्मानुभूतिफलदो राजयोगसमन्वितः ॥ ३८ ॥

कथितो गुरुदेवेन भक्तियोगस्तु सूत्रतः ।
संप्रदायस्य तत्त्वानां प्रदीपः पञ्चलक्षणः ॥ ३९ ॥

आत्मज्ञानं सिद्धिभिः सर्वथैव
ह्यस्त्यस्पृष्टं सिद्धयश्चोपसर्गाः ।
मत्वेतिताभिर्न मुह्येत् कदाचि-
दासीदुक्तं संप्रदायस्य मुख्यैः ॥ ४० ॥

ये नादरूपादिकाः प्रत्ययास्तु
ध्याने समायान्ति च साधकानाम् ।
देवाप्तेः पथचिन्हानि तानि
श्रेष्ठा वदन्तीति सुनिश्चितानि ॥ ४१ ॥

दिव्यनाम्नो मन्दिरस्य रचितोऽस्य हृदस्तलः ।
निंबर्गीशस्य शिष्येण श्रीमद्गीप्रभुणा किल ॥ ४२ ॥

अम्बुरावादिसद्भक्तैर्विस्तारस्तस्य वै कृतः ।
निर्मितो गुरुदेवेन तत्कीर्तिगरुडध्वजः ॥ ४३ ॥

शिखरं मन्दिरस्यास्य निर्मितं नु कदा भवेत् ।
प्रभुरेव विजानाति केनैव च महात्मना ॥ ४४ ॥

इति वामनविरचिते श्रीगुरुदेवकथामृते संप्रदायस्वरूपकथनं
नाम षोडशतरङ्गः ।

(लेखकेन महाराष्ट्रभाषायां कृतस्य आरात्रिकस्य अयं संस्कृते अनुवादः)

गुरुदेवस्यारात्रिकम्

जय देव जय देव । जय जय गुरुदेव । जय सद्गुरुराम ।
वन्दे करुणासिन्धो । त्वामात्मारामं ॥ ध्रु ॥

जम्बुखिण्डीग्रामे कर्णाटकदेशे ।
रामेश्वरवरदानाद् धृतावतारस्त्वम् ॥
लब्ध्वा गुरूपदेशं कौमार्ये काले ।
प्राप्तोऽसि साधनात् त्वं मुक्तेरधिकारम् ॥ १ ॥ ध्रु ॥

गुरुलिंगजंगममहतां नवस्त्वमवतारः ।
उमदीशसद्गुरोस्त्वं प्रथितः शिष्यवरः ।
त्वं भक्तेराचार्यः ख्यातो मान्यवरः ।
साक्षात्कारस्य त्वं महाभाष्यकारः ॥ २ ॥ ध्रु ॥

त्वन्निवासस्थानं भक्तेः खलु तीर्थम् ।
परमार्थस्य च मन्दिरमध्यात्मपीठम् ॥
नाम्नो नेमस्य तथा तत्साधनहाटम् ।
भाति च भक्तजनेभ्यो भूतलवैकुण्ठम् ॥ ३ ॥ ध्रु ॥

भक्तेः फल्गुनदीं भो पुनश्च प्रकटयितुम् ।
जडजीवानुद्धर्तुं धारय ह्यवतारम् ॥
पूरय भक्तजनानामीप्सितमेतत्त्वम् ।
गुरुदेव प्रार्थयते लक्ष्मीसुत एवम् ॥ ४ ॥ ध्रु ॥

टिप्पण्यः

(अधोनिर्दिष्टेषु अङ्कद्वयेषु प्रथमः अङ्कः तरङ्गनिदर्शकः द्वितीयश्च श्लोकनिदर्शकः ।)

१.५ **गोरक्षः**—नाथपन्थीयः योगिश्रेष्ठः साधुस्तथा कविश्च । एकादशशतके जातः इति ज्ञायते । मत्स्येन्द्रनाथस्य शिष्यवरः ।

१.५ **काडसिद्धेश्वरः**—कोल्हापूरसमीपे सिद्धगिरीनामकः एको ग्रामः । अष्टादशशतके तत्रस्थो महान् आत्मदर्शी साधुः । निंबर्गी सम्प्रदायस्य जनकस्य निंबर्गीमहाराजस्य सद्गुरुः ।

१.६ **ज्ञानेश्वरः**—महाराष्ट्रभाषाकविकुलगुरुः । खैस्त्ये त्रयोदशशतके पुण्यपत्तनसमीपे आळंदीनाम्नि ग्रामे जातः । ज्ञानेश्वरीनाम्ना अतीवविख्यातस्य ग्रंथस्य कर्ता । आळंदीग्रामे तस्य समाधिः ।

१.७ **निवृत्तिनाथः**—ज्ञानेश्वरस्य अग्रजः तथा तस्य सद्गुरुः । सः साधुश्रेष्ठः कविश्च ।

१.७ **सोपानः**—ज्ञानेश्वरस्य अनुज-महान् साधुः कविश्च ।

१.७ **मुक्ताबाई**—ज्ञानेश्वरस्य भगिनी तथा महाप्रसिद्धा साध्वी कवयित्री च ।

१.७ **नामदेवः**—श्रीज्ञानेश्वरस्य समकालीनः महान् विठ्ठलभक्तः कविः ।

१.७ **तुकारामः**—महाराष्ट्रे देहूग्रामे सप्तदशशतके जातः श्रीविठ्ठलभक्तश्रेष्ठः । महाराष्ट्रीवाण्यां तेन रचिताः विपुलाः अभङ्गाः अतीव प्रसिद्धाः ।

१.७ **एकाजनार्दनः**—षोडशशतके प्रतिष्ठानपुरे जातः साधुश्रेष्ठः । एकनाथः इति तस्य सपूर्णं नाम । जनार्दन इति तस्य सद्गुरोर्नाम । नाथभागवतम् भावार्थ रामायणम् इति तस्य विद्वन्मान्यौ काव्यग्रन्थौ ।

१.८ **रामदासः**—खैस्त्ये सप्तदशशतके महाराष्ट्रे जातः प्रख्यातः साधुः । शिवभूपस्य स सद्गुरुः । दासबोधः इति तस्य विख्यातो ग्रन्थराजः । सज्जनगडे तस्य समाधिः ।

२.१० **नरगुन्दः**—मैसूरराज्यस्य धारवाड जिल्हायां एको ग्रामः । पुरा नरगुन्द नामकसंस्थानस्य मुख्यपुरम् ।

२.१० **सावनूरः**—मैसूरराज्यस्य धारवाड जिल्हायां एको ग्रामः । सावनूरनामकसंस्थानस्य राजधानी ।

२.१२ **रामदुर्गः**—मैसूर राज्यस्य बेळगावजिल्हायां एको ग्राम रामदुर्गनामकस्य संस्थानस्य राजधानी ।

१. १३ मुरगोड—मैसूरराज्यस्य बेळगावजिल्हायां एको ग्रामः ।
२. १५ गोखले—बापू गोखलेनाम द्वितीयबाजीरावपेशवायाः विख्यातः
सेनापतिः ।
२. १५ टिपू सुलतानः—अष्टादशशतके मैसूरप्रान्तस्य शासकः ।
२. १८ आकाशचिदम्बरम्—चिदम्बरनामकं मद्रासराज्ये स्थितम् बहु-
प्राचीनं प्रसिद्धं शिवक्षेत्रम् । आकाशचिदम्बरमपि संबोध्यते तत् ।
२. २२ गोणागरः—रामदुर्गसमीपस्थः एको ग्रामः ।
२. २७ बाजीरावः द्वितीयकः—पेशवा इति मुख्यमन्त्रिपदधारी द्वितीयो
बाजीरावः ।
२. २७ ब्रह्मावर्तपुरम्—मध्यप्रदेशे स्थितं प्रसिद्धं क्षेत्रम् ।
२. ३७ मामलेदारपदम्—' तालुका ' विषयस्य अधिकारिणः पदम् ।
२. ३७ कुंदगोळः—मैसूरराज्ये धारवाडजिल्हायाः एको ग्रामः । पुरा स.
जम्बुखिण्डीसंस्थानस्य एको विभागः आसीत् ।
३. ७ काडसिद्धेश्वरः—ख्रिस्ये षोडशशतके जातः लिंगायतमतस्य महान्
साधुः ।
३. ७ अजमीरः—ख्रिस्ताब्दे षोडशे शतके जम्बुखिण्ड्यां जातः इस्लाम-
धर्मीयो महान् साधुः ।
३. ७ सदानन्दः—ख्रिस्ताब्दे सप्तदशशतके जम्बुखिण्ड्यां जातः महान्
साधुः ।
३. ८ रन्नः—दशमे शतके जातः कन्नडसाहित्यस्य विख्यातः कवि ।
३. १७ वेदाद्रिः—जम्बुखिण्डीसमीपस्य मलयगिरेः अपरं नाम ।
३. २१ प्रसाद—प्रासादः इति वाच्यम् ।
३. २४ हुबळ्ळीपुरम्—मैसूरराज्ये सुप्रसिद्धं नगरम् ।
३. ३२ हरभट्टः—पटवर्धनसंस्थानिकानां पूर्वजः महान् तपोनिष्ठश्च ।
३. ३९ करंजादेवी—कोङ्कणदेशे कोतवडे नामकस्य ग्रामे इयं प्रसिद्धा देवी ।
४. ९ ख्रिस्तवर्षे हि शून्यर्तुतुरंगवसुधामिते—१७६० ख्रिस्ताब्दे ।
४. ४२ ख्रिस्तवर्षे कालवेदाश्विपालवसुधामिते—१८४३ ख्रिस्ताब्दे ।
४. ५३ जिगजिन्नी—मैसूरराज्यस्य विजापूरजिल्हायाः एकः ग्रामः ।
४. ५३ हिंचगेरी—मैसूरराज्यस्य विजापूरजिल्हायाः एक. ग्रामः ।
४. ५५ अक्कमहादेवी—वीरशैवसंप्रदायस्य विख्याता साध्वी ।

४. ५५ मीराबाई—गुर्जरदेशस्य विख्याता साध्वी, कवयित्री च ।
४. ५८ चिमडः—विजापूर जिल्हायाः एको ग्रामः ।
४. ६९ निंबाळः—विजापूर जिल्हायाः एको ग्रामः ।
४. ६९ जतम्—विजापूर जिल्हायाः एको ग्रामः ।
५. २२ कुरुन्दवाडः—कोल्हापूरजिल्हायाः एको ग्रामः । पुरा कुरुंदवाडसंस्थानस्य राजधानी ।
७. ५ विश्वस्य मध्यबिन्द्वाख्यः—Centre of the Universe.
७. १५ लागवणकरः—पुणेपुर्यां भिषग्वरः ।
आण्णासाहेबः पटवर्धनः—पुणेपुरस्थः महर्षिरित्युपाधिना युक्तः पुरुषश्रेष्ठः ।
७. ३१ गोडे—पुणेपुर्यां पी. के. गोडे नाम्ना प्राच्यविद्यासंशोधकः प्राध्यापकः।
८. ६ डेक्कन्शिक्षणसंस्थायाः—Deccan Education Society, Poona.
८. ११ विभूतिश्च विभूत्यर्चा—Hero & Hero worship इति आङ्ग्लनाम ।
८. १३ लक्षणानि—विशेषाश्च कालस्य–Signs and Characteristics oj times. इति कार्लाइलस्य प्रसिद्धः ग्रन्थः । तस्य
८. २६ बंगळूरम्—म्हैसूरराज्यस्य राजधानी ।
८. २८ बडोदरनरेशेण—बडोदाख्यस्य संस्थानस्य अधिपेन ' सयाजीराव गायकवाड ' इति संज्ञितेन ।
८. ४५ विजरी—बडोदानगरे तत्वज्ञानस्य प्राध्यापकः ।
८. ४६ ' माइंड '—इंग्लन्डे प्रकाशितं मासिकम् ।
८. ४७ भाण्डारकर—डॉ. रामकृष्ण गोपाळ भाण्डारकरः । पुण्यपुरे अतीव विख्यातः गीर्वाणभाषापण्डितः प्राच्यविद्यासंशोधकप्रवरः ।
८. ६१ प्राच्यविद्यामन्दिरम्—Bhandarkar Oriental Research Institute in Poona.
९. २४ यडौंले—विजापूर जिल्हायाः एको ग्रामः । तस्मिन् ।
९. २६ झरथुष्ट्र—पारसीकधर्मसंस्थापकः ।
१०. २ इस्लामपुरे—महाराष्ट्रदेशे ग्राम. । तस्मिन्

११. ८ राधाकृष्णः—विश्वख्यातः तत्त्वज्ञः महापण्डितः। भूतपूर्वः भारतस्य राष्ट्रपतिः।

,, जयकरः—मुकुन्द रामचंद्र जयकर इतिनाम्ना मुम्बय्याः विख्यातः प्राड्विवाकः तथा वक्ता च। पुणेविश्वविद्यालयस्य भूतपूर्व उपकुलगुरुः।

,, झा—गंगानाथ झा इति नाम्ना अलाहाबादविश्वविद्यालयस्य उपकुलगुरुः।

,, औंधभूपतिः—महाराष्ट्र देशे औंधनामकं संस्थानमासीत्। तस्य संस्थानस्य भूपः।

,, बेलवलकरः—श्रीधर कृष्ण बेलवलकर इति नाम्ना डेक्कन कॉलेजस्य सुप्रसिद्धः प्राध्यापकः गीर्वाणभाषापण्डितः प्राच्यविद्यासंशोधकश्च।

११. २१ वचनामृतानि—ज्ञानेश्वरवचनामृतम्, सन्तवचनामृतम् तुकाराम वचनामृतम् रामदासवचनामृतम् इति गुरुदेवेन प्रकाशिताश्चत्वार ग्रन्थाः।

११. २२ उपनिषद्तत्त्वविद्याविधायकसमीक्षणम्—इति वाच्यम् Constructive Survey of the Philosophy of the Upanishads इति नाम्ना गुरुदेवस्य सुविख्यातः ग्रन्थः।

११. २३ मॅक्डोनल्ड-कीथ-याकोबी-विंटरनिट्स-राप्सनादयः—यूरोपीयाः पण्डिताः।

११. २५ रॉलिन्सन—यूरोपीयः पण्डितः।

११. २६ डायसन्—Philosophy of the Upanishads इति विख्यातग्रन्थस्य जार्मण्यदेशीयः लेखकः।

११. २७ झिमर्मन—यूरोपीयः पण्डितः।

१२. २७ साक्षात्कारपथो महाराष्ट्रेऽभिधः—Mysticism in Maharashtra इति गुरुदेवस्य प्रसिद्धः ग्रन्थः।

१२. १० ऋतुवेदग्रहधरासंमिते ख्रैस्तवत्सरे—१९४६ ख्रिस्ताब्दे

१२. १२ डी. लिट्—Doctor of Literature इति नाम्ना पदवी।

१३. १३ 'सतां मान्य' इति पदव्या—Emeritus Professor इति आङ्ग्लभाषायाम्।

१३. १५ ऋतुवेदग्रहधरासंमिते—१९४६ ख्रिस्ताब्दे। कर्णावतीपुरे—अहमदाबादनाम्ना प्रसिद्धे पुरे।

१३. १९ महात्मागांधिजीहिन्दीभक्ताध्यात्मिकधारणा-Conception of Spirituality in Mahatma Gandhi & other Hindi saints.

१३. २० शुक्लो देवीप्रसादाख्यः—गुरुदेवस्य सुहृद्वरः प्रयागस्थः पण्डितः। भक्तश्च।

१३. २९ सोपानं परमार्थस्य—परमार्थसोपानः इति गुरुदेवस्य ग्रन्थः।

१३. ३६ हिन्दी सारस्वते देवप्राप्तिमार्गाभिधः—Pathway to God in Hindi literature. इति गुरुदेवस्य सुविख्यातः ग्रन्थः।

१३. ४३ ईशावाप्तिपथः श्रीमद्भगवद्गीतासु पुस्तकम्—Pathway to God Realisation in Bhagavadgita. इति गुरुदेवस्य ग्रन्थः।

१३. ४९ ऑटोगार्थेफार्कुआर—एते त्रयो युरोपीयाः पण्डिताः।

१३. ६१ कर्णाटवाङ्मये देवप्राप्तेर्मार्गाभिधः—Pathway to God in Kannad Literature. इति नाम्ना गुरुदेवस्य ग्रन्थः

१४. १२ कवटगी सौंदी—द्वावपि जम्बुखिण्डीस्थौ शालाशिक्षकौ।

१४. २३ ऋत्वसुग्रहभूमिते—१९५६ खिस्ताब्दे

१४. ४५ माटे—स. मा. माटे इति फर्ग्यूसने प्राध्यापकः प्रसिद्धो लेखकश्च।
रंगनाथ दिवाकरः—कर्णाटकस्य देशभक्तस्तथा संयुक्तकर्णाटक-नाम कन्नडदैनिकस्य संपादकः विख्यातः कन्नडलेखकः भूतकालीनः केन्द्रमन्त्रिपदधरः।

१४. ४६ ग्रन्थस्तस्य निबन्धनाम्—Philosophical and other essays नाम गुरुदेवस्य ग्रन्थः

१४. ४८ सततारानिवासिना-महाराष्ट्रदेशे सातारानामकस्थाने निवासिना।
शालजोडी—उर्णावस्त्रम्।

१५. ४ धारवाडपुरम्—कर्णाटके सुप्रसिध्द पुरम्। कर्णाटक विश्वविद्यालयस्य स्थानम्।
गदगम्—धारवाड जिल्हायां प्रसिद्धं उद्यमनगरम्।

१५. ७ हयासुरसभूमिते—१९५७ खिस्ताब्दे।

१५. २९ मन्दिरं परमार्थस्य—परमार्थमन्दिरनाम ग्रन्थस्य।

१६. ५ वारकरीसमर्थसम्प्रदाययोः—वारकरीनाम्ना महाराष्ट्रेऽतीवख्यातः विठ्ठलभक्तिसंप्रदायः। पण्ढरपुर तस्य प्रमुखं स्थानम्। समर्थ संप्रदायस्तु रामदासस्य संप्रदायः।